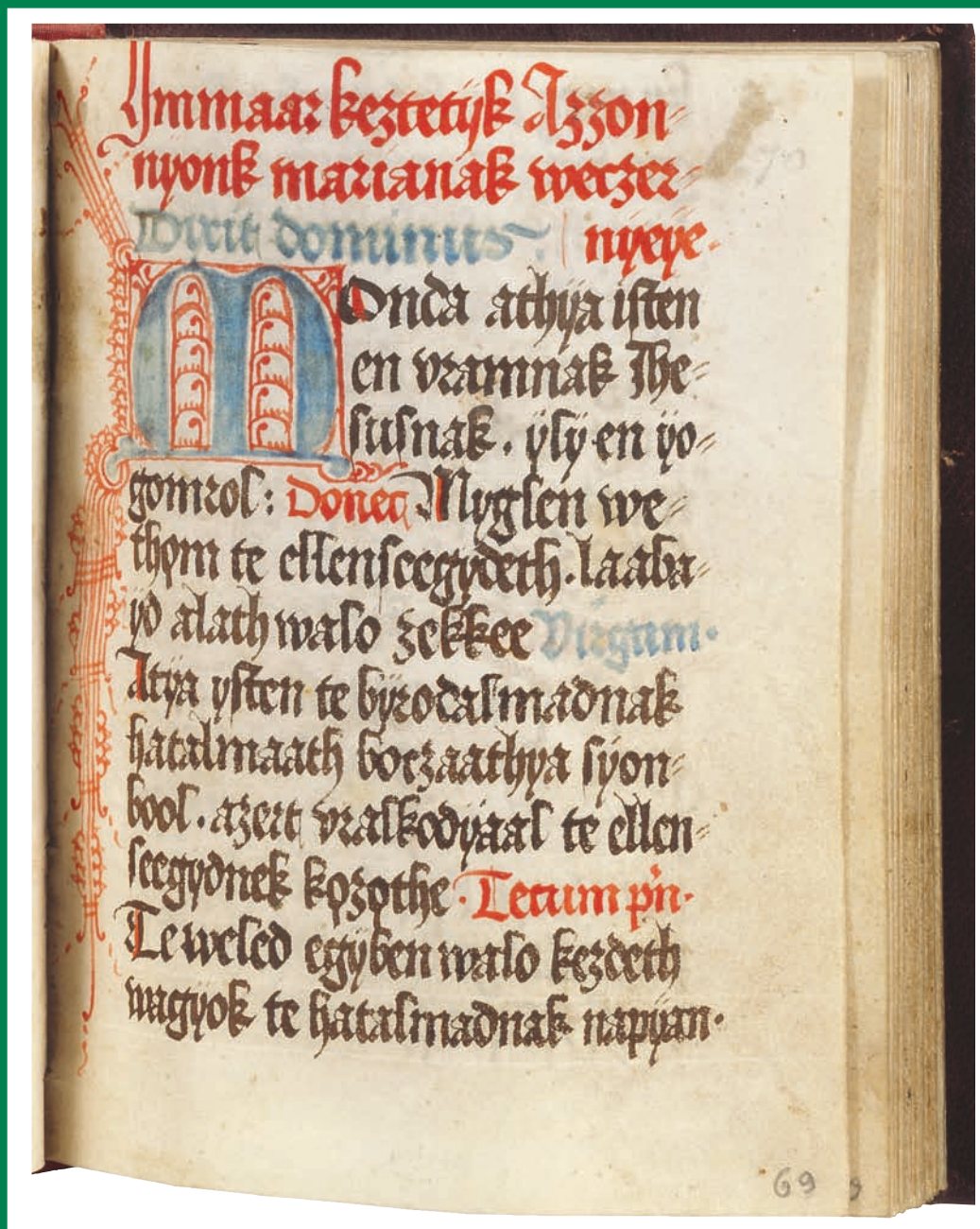

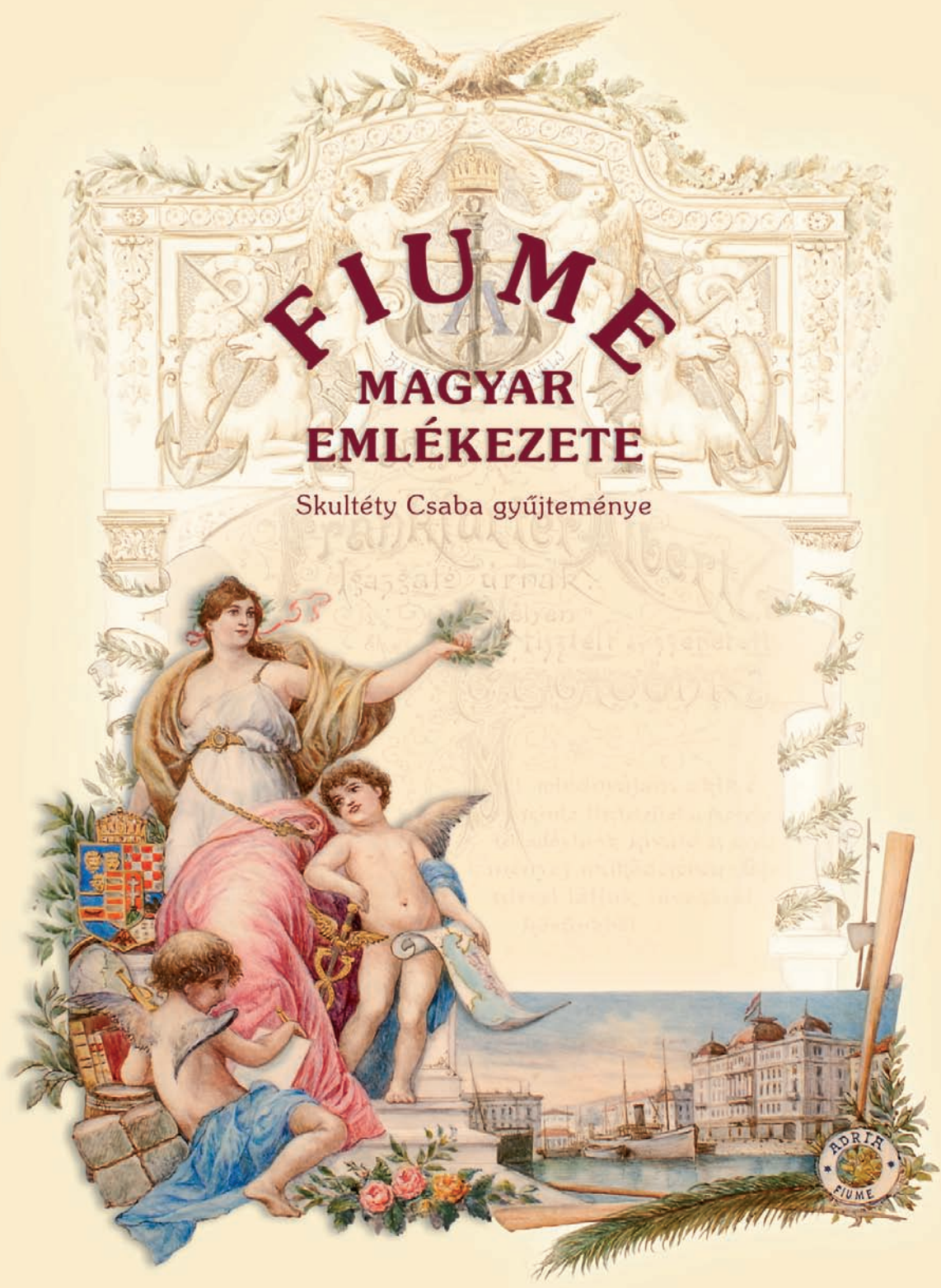
MERCURIUS 2009

Országos Széchényi Könyvtár

FIUME MAGYAR EMLÉKEZETE

Skultéty Csaba gyűjteménye

MERCURIUS 2009
Országos Széchényi Könyvtár

MERCURIUS 2009

Felelős kiadó: **MONOK ISTVÁN**

Szerkesztő: **BOKA LÁSZLÓ**

Munkatárs: **KORDICS MÁRTA**
Grafikai tervezés: **FÁBIÁN GYÖRGY**

Cím és elérhetőség:
Országos Széchényi Könyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota „F” épület

<http://www.oszk.hu>

telefon: (1) 22 43 700
fax: (1) 20 20 804

Borító 1: Czech-kódex. Magyar nyelvű imakönyv Kinizsi Pálné Magyar Benigna számára.
Nagyvázsony, pálos kolostor, 1513. (MTA Könyvtár, K 42.)

Borító 2: Részlet a Missale Romanum-ból. (Bruxelles, Bibliothèque Royale. MS. 9008.)

Borító 3: Erdődy Józsefnek ajánlott Haydn-kvartett első kiadásának címlapja. (OSZK, Zeneműtár, Mus. pr. 270.)

Borító 4: Fiume kiállítási plakát. (eredetije: Díszalbum nagyságos Frankfurter Albert igazgató úrnak távozása alkalmából, Fiume 1905. OSZK, Skulptúra-gyűjtemény.)

Fotók © Országos Széchényi Könyvtár, **KARASZ LAJOS, HAPÁK JÓZSEF**

Az Országos Széchényi Könyvtár fenntartója az

Nyomta és kötötte a Nalors Nyomda
Vezérigazgató: **SZABÓ GÁBOR**

ISSN 1589-4738

TARTALOM

- 5 BIBLIA SACRA HUNGARICA.
A KÖNYV, „MELY ÖRÖK ÉLETET AD”
- A CORVINA DIGITALIS ÚJ KINCSE,
A BRÜSSZELI MISSALE 9
- 11 ELINDULT A MAGYAR DIGITÁLIS KÉPKÖNYVTÁR
- 150 ÉVE SZÜLETETT BENEDEK ELEK 12
- 15 FIUME
- KIÁLLÍTÁS, ÜLÉSSZAK, IRODALMI EST -
- SZÉCHÉNYI EMLÉKNAP 18
- 19 IN MEMORIAM BUSA MARGIT
- OROSZ–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS 20
- 22 „DRÓTSZAMÁR” - HAGYOMÁNY ÉS ÚJÍTÁS
MŰZEUMOK ÉJSZAKÁJA 2009
- PLAKÁTKIÁLLÍTÁS VALENCIÁBAN ÉS SEVILLÁBAN 24
- 26 „HAYDN KÉTSZER”

	29	A BABITS-HAGYATÉK FOTÓANYAGÁNAK REVÍZIÓJA, RESTAURÁLÁSA ÉS DIGITALIZÁLÁSA
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET 150 ÉVE	31	
	33	„MI MINDENT KELL TUDNI?” – AZ ÖRKÉNY HONLAPRÓL
A MŰVÉSZI KÖNYV	35	
	37	125 ÉVES A HÍRLAP- ÉS FOLYÓIRAT GYŰJTEMÉNY
MEGÚJULT AZ APOR-KÓDEX!	39	
	41	NYELVEMLÉKEINK. SÓLYOM LÁSZLÓ KÖSZÖNTŐ BESZÉDE
NYELV. EMLÉK. TEREMTÉS. KAZINCZY	42	
	44	DÍJAZOTTJAINK

BIBLIA SACRA HUNGARICA

A KÖNYV, „MELY ÖRÖK ÉLETET AD”

Könyvtárunk három dísztermében volt látható 2008. november 21. és 2009. március 29. között a Biblia Sacra Hungarica. A könyv, „mely örök életet ad” elnevezésű, – most már elmondható – nagy sikerű kiállítás, amely a Biblia Éve alkalmából az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Bibliatársulat és az Egyházi Könyvtárak Egyesülete együttműködésével valósult meg.

A tárlat azt a folyamatot kísérte nyomon, ahogyan a Szentírás belépett a magyarság életébe és egyre szélesebb körben vált ismertté előbb szemelvényekben, aztán egyre teljesebb formában. Ez a folyamat két irányból indult. Egyrészt a naponta mondandó officiumokban, illetve a hangzó és eseményszerűen lejátszódó liturgiában számos szentírási részlet hangzott el latinul főként a zsolnárokból, evangéliumokból, apostoli levelekből. A liturgia ünnepélyessége önmagában is sugalmazta a szent szöveg különlegességét, felkeltette tiszteletét. A világiakkal, egyszerű hívekkel való érintkezésben, templomi vagy más alkalmakkor eleve nélkülözhetetlen volt az anyanyelv használata. Valószínűleg sok bibliai részlet még előszóban nyert állandósult formát. Később a latinul nem tudó apácák, másod-harmadrendű szerzetes testvérek kedvéért mind többet jegyeztek le írásos formában is ebből a szóbeliségben született hagyományból.

A befogadás-történetnek erről az első szakaszáról tanúskodott az első teremben az 1370 körül keletkezett esztergomi *Capitulare*, amelynek legfontosabb tartalmi egységét a zsolozsmában recitált rövid, egymondatos bibliai szakaszok (capitulum) és könyörgések (collecta) képezik, s amelyet évszázadokon keresztül használtak az esztergomi káptalanban. A korszak legnevezetesebb magyar nyelvű darabjai közül kiemelhető a XV. század közepi *Bécsi Kódex*, a három kódexben fennmaradt, úgynevezett huszita Biblia egyik darabja, amelybe főként a prófétai könyvek szövegét írták be. A mintegy hetven évvel későbbi *Jordánszky Kódex* jelentős szövegmennyiséget tartalmaz az Ó- és Újszövetségből egyaránt. Az *Érdy Kódex* (1526-1527) előszavában pedig már az első tudatos magyar irodalmi program is olvasható a Karthauzi Névtelen tollából. A kötet vásár- és ünnepnapokra olvasmányul rendelt evangéliumi és apostoli levrészleteket foglal magában, valamint a magyarázatokra készült prédikációkat.

Ugyanez a terem adott helyet külföldi eredetű, de Magyarországon használt gazdag díszítésű, latin nyelvű Bibliáknak, valamint a párizsi egyetemi oktatás szá-

Nagylucsei Orbán, Mátyás király kincstartója
Psalteriumának címlapja

mára kis formátumban, igen apró betűkkel írt szentírási kódexeknek, a legfontosabb középkori biblia-kommentároknak, Petrus Lombardus és Nicolaus de Lyra műveinek, továbbá a *Guttenberg Biblia* töredékeinek, és a Guttenberg tanítvány Petrus Schöffer 1462-es mainzi Bibliája nagyon szép, s a szakirodalomban eddig nem ismertett gyöngyösi példányának. Mindezt szemlélteti, hogy a középkor végén klerikusban és laikusban egyaránt egyre erősödött az igény a Biblia mind teljesebb, és igazabb megismerésére, és szemlélteti azt is, hogy az egyetemi oktatás kialakulásával, a teológia tudományának fejlődésével, a szövegkritika és könyvnyomtatás felfedezésével jött létre az a tagolt intellektuális tér és technikai feltételrendszer, amely a XVI. században lehetővé tette ezen igény kielégítését, a Biblia nagy példányszámú nyomtatott kiadásainak elkészítését.

Esztergomi Capitulare. Jézus családját bemutató evangéliumi szakasz.

A második terembe kerültek ennek megfelelően Erasmus és Luther bibliakiadásai, -fordításai. A legfontosabb európai poliglott bibliák, például Sebastianus Münster (1489-1552), ferences szerzetesből reformátorrá lett neves hebraista és Franciscus Vatablus (+1547), a párizsi egyetem héber tanárának munkái, amelyek az eredeti nyelveken adták közre a szentírási szöveget, és amelyeknek kommentárjai magukba olvasztották az európai teológiai gondolkodás eredményeit és a rabbinikus hagyományt. Ezek inspirálták a XVI. századi magyar fordításokat, s egyúttal ezek szolgálták a magyar fordítók forrásaiként is.

Itt voltak láthatóak a magyar erazmisták kiadványai, Komjáti Benedektől *Pál apostol leveleinek* fordítása (1532), Pesti Gábortól a négy evangélium, Sylvester Jánostól pedig a teljes *Újszövetség* (1541). Az erazmisták számára a Szentírásból következő etikai tanítások közvetítése, a fordítás grammatikai pontossága, érthetősége, a nemzeti nyelv művelése és rangjának emelése volt a legfontosabb cél. Hatásuk a magyar nyelvtudomány megszületésében is alapvető.

A reformáció jegyében készült fordítások Heltai Gáspár (1551-1565), Melius Juhász Péter (1561-1567), Félegyházi Tamás (1586) részfordításai, és az első teljes magyar nyelvű nyomtatott biblia, a *Vizsolyi Biblia* (1590) a grammatikai pontosságon kívül már arra is ügyelnek, hogy a sensus litteralist, egykorú magyar kife-

jezéssel a bötű szerinti értelmet, azaz a Szentírás egészéből, harmóniájából következő értelmet is hűen tükrözze szövegük. Különösen maradandó hatása volt a Károli Gáspár és munkatársai gondozásában elkészült *Vizsolyi Bibliának*. Ez vált origójává az újabb korok befogadási folyamatának. Szövegét újabb és újabb javításokkal, de alapvető változtatások nélkül egészen 1909-ig használta a magyar református és evangélikus egyház. Az évszázadokig tartó használat következtében fontos tényezővé vált a magyar nyelv egységesülésében, forrása és kánonja lett a magyar irodalmi és köznyelvnek.

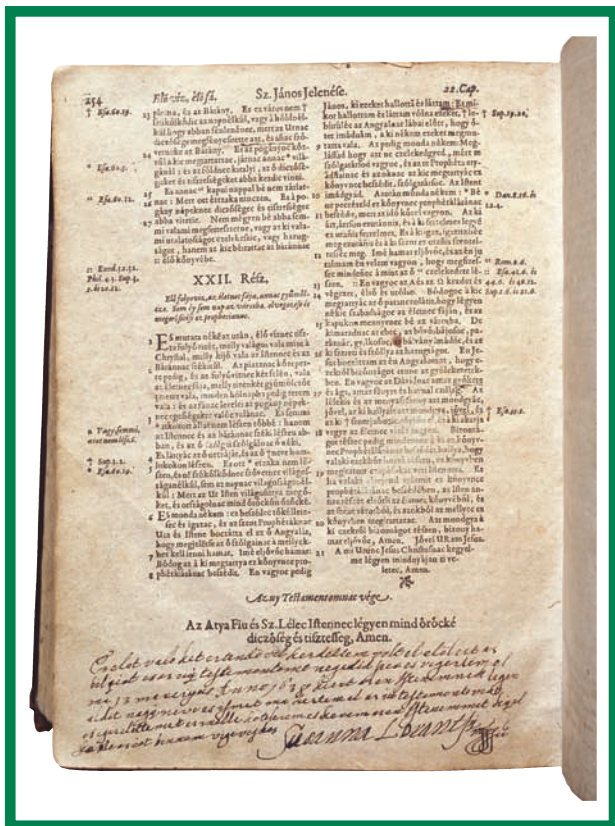
Ezt a szöveget tette újra közzé 1608-ban és 1612-ben Szenci Molnár Albert, csatolva hozzá a zsolttárok könyvének teljes verses fordítását és más függelékeket, szerkezetét az akkori legmodernebb német és francia kiadások mintájára alakította. Ezt javította Tótfalusi Kis Miklós 1685-ben Amszterdamban saját metszésű művészi betűkkel készített kiadása, amelyet a puritanizmusra jellemző szíves devotióból, áhítatosságból saját költségén nyomtatott ki. A *Vizsolyi Bibliával* való vitában, annak ellensúlyozására született meg az első katolikus fordítás (1626). Káldi György, jezsuita szerzetes igen rövid idő alatt készült el vele. Minden bizonnyal támaszkodott az általa memoriter birtokolt középkori előzményekre. Szövege a *Jordánszky kódexben* rögzült szöveghagyománnyal áll rokonságban.

A terem installációja szakrális teret idézett, közösen a nemescsói evangélikus templom festett szószéke jelezte, hogy a reformáció évszázadaiban a hangzó ige került a vallásos élet központjába.

A templom mellett az iskolát tekintette második szent helynek a reformáció, mivel az iskola nemcsak a deákok tudományokban való megerősítésére, hanem keresztyén erkölcsökre való nevelésének is színterül szolgált. A harmadik terem díszletét ezért egy református elemi iskolai osztálytermi berendezése alkotta. Itt sorakoztak fel az önálló zsolttárkiadások Nagylucsei Orbán, Mátyás király kincstartója corvinákkal vetekedő szépségű latin *Psalteriumától*, Szenci Molnár Albert 1607. évi herborni verses zsolttáros könyvéig, és Bogáti Fazakas Miklós XVI. századi unitárius költőnk *Magyar Zsolttárainak* kései kéziratot másolataiig. A zsolttárok nemcsak a gyülekezeti életben, de az egyéni kegyesség elmélyítésében is már a középkortól óriási jelentősége volt. Ugyancsak az egyéni kegyesség elmélyüléséről, az egyéni bibliaolvasási szokások kialakulásáról tanúskodtak történelmi és irodalmi nagyjaink, Janus Pannonius, Ecsedi Báthory István, I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna, Jókai Mór, Ady Endre és mások személyi használatú bibliái. Ezek mellé a sokszor ezüst veretes díszkötéssel ellátott, máskor szerény kiállítású kötetek mellé olyan, huszadik századi alkotások kéziratjai kerültek, amelyek tárgyukat, témájukat a Bibliából merítették, szerzőik Ady Endre, Babits

Mihály, József Attila, Otlík Géza, Pilinszky János a bibliai élményt és üzenetet saját személyiségükön át-szűrve értelmezik olvasójuk számára.

A kiállítás széles körben hívta fel a figyelmet arra a hatalmas lelki és kulturális hagyományra, amely a magyarországi bibliakiadásokban, és az általuk indukált szellemi intellektuális folyamatokban testesül meg. Bármilyen színes volt azonban a bemutatott anyag a három kiállítási teremben nem férhetett el minden, ami a Biblia magyarországi befogadás-történetéhez tartozik. Ezért határozta el a Széchényi Könyvtár vezetése és a kiállítás szervezői, hogy a kiállítás nyomán felélénkülő érdeklődést kihasználva az ese-

Lorántffy Zsuzsannának sajátkezű bejegyzése a Hannauai Biblia végén: „ezt a Bibliát és az Újtestamentumot negyedikszere végeztem el ma ...”

mény hatását egy tudományos konferenciával dokumentálja és erősíti meg. Erre 2009. január 30-án került sor mintegy százötven résztvevővel.

Az előadások tematikájának összeállításakor két szempontra fordítottunk különös figyelmet. 1. Nyújtson a konferencia tájékoztatást arról, hogy milyen irányokban folytak az elmúlt évtizedekben és milyen irányokban folynak ma a Biblia művelődéstörténeti hatásához kapcsolódó filológiai kutatások. 2. Kerüljenek szóba a befogadás-történet olyan mozzanatai, amelyek tárgyi emlékeinek bemutatására a három teremben nem jutott hely.

Anyanyelvű bibliai részleteket tartalmazó kódexekről például viszonylag gazdag szakirodalom áll rendelkezésre, de a Biblia és liturgia kapcsolatáról, amely legalább olyan fontos a befogadás-történetben, csupán elszórt adatokra és megjegyzésekre támaszkodhatott eddig a kutató. Ezért fontos Dobszay László bevezető tanulmánya, amely első ízben tekinti át rendszeresen és távlatosan a kérdéskört. A liturgia számos eszközzel fejezte ki a bibliai szöveg tiszteletét. A nyomtatott bibliák és más vallásos kiadványok gyakran jelenítik meg tárgyi mivoltukkal ugyanezt a tiszteletet. Erre a magyarországi kutatásokban eddig szinte figyelmen kívül maradt jelenségre irányítja a figyelmet Rozsondai Marianne bibliai jeleneteket ábrázoló könyvkötések elemzésével.

Számos olyan korai nyomtatott bibliakiadásunk ismert, például Heltai Gáspár, Melius Juhász Péter, Félegyházi Tamás részfordításai, amelyekre vonatkozóan még hiányoznak az elmélyült kutatások. Ezt a hiányt jelzi és pótol belőle valamennyit Balázs Mihálynak Heltai Gáspár zsoldárkiadásáról készült írása, a Petróczy Éva – Pénez Tibor szerző párosnak a *Váradi Bibliáról* szóló tanulmánya, Csepregi Zoltának a XVIII. századi evangélikus bibliákat számba vevő összefoglalása. Egyáltalán nem voltak ismeretesek még a specialista kutatók előtt sem a katolikus fordítású Biblia kis formátumban való, magyarázatos megjelenítésére vonatkozó XVIII. század végi előkészületek, amelyekről V. Ecsedy Judit számolt be.

Helyet kaptak a konferencián természetesen jobban kutatott, kiemelten fontos témákkal, Sylvester János *Új testamentumával*, a *Vizsolyi Bibliával*, Szenci Molnár Albert két kiadásával kapcsolatos újabb eredmények, Bartók István, Imre Mihály és P. Vásárhelyi Judit írásai.

A Biblia magyarországi befogadási folyamatáról csak akkor alkothatunk teljességre törekvő képet, ha a Magyarországon nyomtatott nem magyar nyelvű bibliák genezisést és kiadástörténetét is nyomon kísérjük, feltárjuk. Az erre irányuló törekvéseket képviselik Nagy Levente és Käfer István munkái, amelyek a román és szlovák nyelvű magyarországi bibliákkal foglalkoznak.

A Biblia szövege nem csak közvetlenül hallás vagy olvasás által jutott el a hívőkhöz. Számos más műfaj, prédikációk, bibliai históriák és idézetgyűjtemények, imádságos-, elmélkedő- és énekeskönyvek, katekizmusok, hitvallások meg hitvitairatok sokasága segítette, mélyítette el a bibliai szöveg megismerését mondanivalójának megértését. Közülük az imádságoknak és a hitvitáknak a Bibliával való kapcsolatára vet egy pillantást Varga Bernadett és Heltai János tanulmánya.

Reméljük, hogy mindezzel maga a Biblia-kiállítás, a hozzá tartozó katalógus és a kapcsolódó konferenciakötet jól reprezentálja a Biblia művelődéstörténeti szerepére, hatására irányuló eddigi hazai kutatásokat, és

Részlet a Biblia kiállításból.

segít kijelölni néhány új irányt és témát, amelyben lehetséges és érdemes tovább haladni.

A Biblia Éve alkalmából rendezett kiállítás koncepció-

óját Gáborjáni Szabó Botond a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár igazgatója, a kiállítás kurátora alakította ki, ő állította össze a forgatókönyv alapváltozatát is, amelynek véglegesítésében részt vett Heltai János, az Országos Széchényi

Könyvtárnak a kiállítás szakmai részéért felelős munkatársa is. A látványtervet Fekete György és Héjjas Pál készítette, a kivitelezést Héjjas Pál és Komoróczy Zoltán vezetésével a Kiáll. Kft. végezte. A kiállítási tárgyakat tizenhét egyházi és közgyűjtemény ajánlta fel. A kiállítás technikai feladatai az OSZK Közönségkapcsolati Osztályára, közelebbről Szilárdi Edinére, Király Tímeára és Kiss Eszterre hárult. A nemzeti könyvtárban folyó munkálatok egészét Boka László tudományos igazgató fogta össze és irányította.

Heltai János

heltai@oszk.hu

Tótfalusi Kis Miklós Aranyos Bibliája és függeléke, Szenczi Molnár Albert kuttákkal ellátott zsolttároskönyve.

AZ OSZK ÉS A CORVINA DIGITALIS ÚJ KINCSE, A BRÜSSZELI MISSALE

A kódex adatai:

**Missale Romanum; Bruxelles,
Bibliothèque royale. MS. 9008.
Pergamen; 430 levél; 400×285 mm**

A brüsszeli Bibliothèque royale Albert Ier és a Magyar Nemzeti Könyvtár kapcsolatfelvétele jegyében 2009 márciusában ünnepélyes ajándékozási eseményre került sor, melynek során a két könyvtár főigazgatója értékes művek digitális kópiáit nyújtotta át ajándékként egymás intézményének. Brüsszelben nemes gesztusként digitalizálták az ott őrzött Hungaricumok egyik legjelentősebbikét, azt a 15. századi missalét, amelyet Mária királyné menekített ki Budáról 1526-ban, és vitt magával Brüsszelbe. A Magyar Nemzeti Könyvtár a brüsszeli corvina digitális másolatát öt, az OSZK-ban őrzött értékes Belgicum digitális másolatával viszonyozta.

A gótikus könyvrírással másolt, pompás kiállítású missale 1485 és 1487 között készült Firenzében, kifejezetten a magyar uralkodópár számára. Feltehetőleg a királyi kápolna gyűjteményébe tartozott. A kötet első lapjai egy kalendáriumot tartalmaznak (ff. 1r–6v), ezt követi a tulajdonképpeni missale. A luxuskézirat illuminátora a kitűnő firenzei mester, Attavante degli Attavanti volt. Mind a pontos datálást, mind a miniátor kétségtelen azonosítását – ez utóbbi esetben természetesen a rá jellemző stílusjegyek mellett – az teszi lehetővé, hogy a mester szignálta és datálta művét. A f. 8v-n a következő bejegyzés olvasható: *Actavantes de Actavantibus hoc opus illumi-*

navit A. D. MCCCCLXXXV, azaz ezt a művet Attavante degli Attavanti illuminálta az Úr 1485. évében, míg a f. 206r-n ez áll: Actum Florentiae A. D. MCCCCLXXXVII, azaz készült Firenzében, az Úr 1487. évében. Megjegyzendő, hogy a mesterek, köztük Attavante, aki az 1480-as évek firenzei könyvprodukciónak meghatározó alakja volt, Vespasiano da Bisticcit

Missale Romanum
Bruxelles, Bibliothèque royale. MS. 9008., f. 8v

váltva fel ebben a minőségében, csupán legjelentősebb munkáikat szignálták.

A pazar, aranyozással tarkított illumináció minden ízében a magyar uralkodónak készült. A f. 8v keretdíszének bal oldalán Hunyadi Mátyás, vele szemben pedig Beatrix királyné portréja látható. Képmásaik máshol is feltűnnek a kódexben. A f. 205v-n, a kánonkép kompozíciójában, a keresztre feszített Krisztus köré festett alakok némelyike szintén a magyar királyi család tagjait idézi: a keresztfa tövére boruló nőalak (Mária Magdolna) feltehetőleg Beatrix királynét ábrázolja, a kép előterében térdelő férfi minden bizonnyal Mátyás, a reá tekintő ifjúban pedig Corvin János ismerhető fel, mint Szent János evangélista. A kódexben Mátyás címereit a spanyol Habsburgok címereivel ragasztották felül. A kézirat jelenlegi kötése nem eredeti, metszése aranyozott.

A kódexet, miként korábban említettük, Mária királyné, II. Lajos özvegye vitte magával Brüsszelbe, amikor

a mohácsi vereség hírére 1526-ban menekülni kényszerült. A kötet új környezetében szerzett jelentőségét és megbecsültségét bizonyítja, hogy a németalföldi kormányzók századokon keresztül erre a könyvre tették le hivatali esküjüket. Minderről az első foliók bejegyzései tájékoztatnak, amely lapokra egykori könyvtárosok, jegyzők vezették be az esküvés megtörténtének tényét és dátumát.

A Belga Királyi Könyvtár nagyvonalúságának köszönhetően jelentős darabbal bővült az OSZK digitális corvinaállománya, amely nem csupán magyarországi corvinákat tartalmaz, hanem immár külföldön őrzött darabokat is szép számmal. Reményeink szerint ez a kibővült virtuális corvina-tár hamarosan mindenki számára hozzáférhető lesz a Corvina Digitalis honlapján.

Zsupán Edina
manused@oszk.hu

ELINDULT A MAGYAR DIGITÁLIS KÉPKÖNYVTÁR

Az Országos Széchényi Könyvtár 2008-ban lehetőséget kapott arra, hogy létrehozza a Magyar Digitális Képkönyvtár elnevezésű weboldalt, mint a magyar könyvtárak közös képszolgáltatását. Az induláskor közel 50 könyvtár vett részt a munkában, reprezentatív

A háttérben működő adatbázis segítségével 2009 novemberében már mintegy 56 ezer kép – plakát, térkép, képeslap, metszet, kódex, fotó, színlap stb. – között böngészhetnek a látogatók. Minden kép megtekinthető képernyőméretben, elküldhető képeslapként, nyomtatható, és magán célra vagy oktatási célra lementhető, felhasználható. A látogatók összeállíthatják kedvenc képeiket és diavetítést állíthatnak össze belőlük.

A nemzeti könyvtár különgyűjteményei, a Térképtár, a Plakát- és Kisnyomtatványtár, a Fénykép- és Fotóművészeti Tár, a Kézirattár, a Régi Nyomtatványok Tára és a Színháztörténeti Tár eddig mintegy 14 500 képpel járultak hozzá a gazdag tartalomhoz.

További partnerek csatlakozása várható, és a jelenlegi partnerek is tölthetnek föl újabb dokumentumokat a weboldalra, vagyis rendszeresen bővül az egyébként is színes kínálat.

A képkönyvtár hasznos és értékes tartalmat nyújt az oktatás minden szintjén a diákoknak és a tanároknak, valamint sok érdekességgel szolgál a különböző tudományterületek iránt érdeklődő látogatóknak.

Bánkeszi Katalin
bankeszi@oszk.hu

válogatást adva a gyűjteményekben őrzött képi dokumentumokból. A www.kepkonyvtar.hu URL címen elérhető szolgáltató felületen számos ismert és kevésbé ismert kép található, melyek digitális formában az internet segítségével bárki számára ingyenesen hozzáférhetővé váltak.

150 ÉVE SZÜLETETT BENEDEK ELEK

Benedek Elek születésének 150. évfordulója kapcsán elsőként az Országos Széchényi Könyvtárban nyílt kiállítás 2009. január végén, ezzel mintegy megadva a jelet egy egész éven át tartó Kárpát-medencei megemlékezés sorozatnak.

Benedek Elek az emberek tudatában általában, mint meseíró, mesemondó Elek apó szerepel. Azonban ha munkásságába mélyebben bepillantunk egy sokoldalú színes pályaképet kapunk, hiszen volt ő politikus „honatya”, újságíró, lapalapító és -szerkesztő, sőt kalendáriumok szerkesztője is. Nem csak mese és ifjúsági író, de szépíró és kritikus, fordító, tankönyvszerző és tanügyi író, szerkesztő és irodalom-szervező, aki körül mindig sokan csoportosultak, sok tehetséget fedezett fel, sokan köszönhetik neki indulásukat, pályafutásukat.

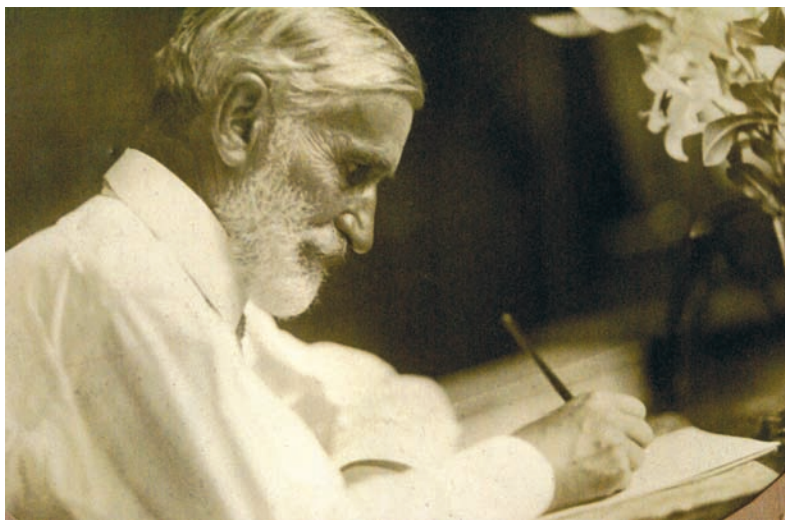
Benedek Elek neve nem ismeretlen a magyar ember előtt, hiszen egészen kisgyermek kortól találkozunk vele. Az óvodában és kisiskolásként az ő meséin keresztül szívjuk magunkba a magyar nyelv mese- és mondakincsének jelentős részét. Az ő történeteit is használják az írás és olvasás tanulása, tanítása folyamán. Fordításai és átdolgozásai olyan mélyen

ívódtak belénk, hogy sokszor nem is gondoljuk, hogy az esetleg más nemzet alkotása. Sok esetben idézünk tőle, használjuk szófordulatait, adjuk tovább a gyermekeknek történeteit, és mindezt annyira természetesen, hogy el sem gondolkozunk, mi minden köszönhető neki.

A kiállításon bemutatásra került Benedek Elek munkássága és életútja. Az életére és ifjúkorára vonatkozó írások és dokumentumok mellett, megjelentek első versei, amelyek a korábbi téves magyarázatokkal ellentétben nem egyetemistaként, hanem utolsó éves székelyudvarhelyi kollégistaként 1877-ben, az Űstökösben *Kópé* álneven jelentek meg.

Külön hangsúlyt kapott politikai pályafutásának bemutatása, ami az országgyűlési beszédein kívül, politikai szakirodalomban (többek közt ő szerkesztette Apponyi beszédeinek első kötetét) a publicisztikáiban és szépirodalmi szinten is megjelent.

A kiállításon kiemelt területet kapott, újságírói, lapszerkesztői és kalendáriumszerkesztői munkássága. A 2006 óta tartó, elsősorban az OSZK-ban folyó Benedek Elek munkásságának feltárására vonatkozó kutatások eredményeként tudható, hogy tizenhárom periodikának volt a szerkesztője és jó néhánynek alapítója is. Ezek közül mindössze három volt gyermeklap, amiknek azonban jóval nagyobb a jelentősége az utókor számára. Közülük legismertebb a *Cimbora*, a legelső *Az én újságom*, és ez évben kerekén száz esztendeje indult útjára a *Jó pajtás*.

Az író Benedek Elek.

Fél évszázados írói, közírói működése során szerkesztett politikai, szépirodalmi, kritikai és tanügyi napi- és hetilapokat is. Számtalan lap különböző rovatát szerkesztette, így a gyermekrovatokon túl, vezetett tanügyi rovatot, országgyűlési tudósításokat, sőt egy időben a közgazdasági rovatot is.

Mostanra már közel kettőszázötven lap lett ismertté, amelyben az élete folyamán megjelentek írásai, de valószínű a további kutatásokkal ez a szám még növekedni fog. Írásainak feltárását nehezítette, hogy újságírói pályafutása alatt, több mint félszáz álnevet használt, s ezek száma is még emelkedhet. Volt néhány nagyon ismert álneve, illetve kézjegye, mint például a *Székely Huszár*, avagy *Elek apó*, azonban álneveinek egy része csak gondos feltáró munkával igazolható. Néhány az

ismert és ismeretlen álnevei közül: *Góbé, Kópé, Zeke, -k, Egy olvasó, A fordító, Igazmondó, Griff, Bús Székely, Fotografus, Huszár Benedek, Huszár Zoltán, Gyor siro, Senki; Székely; Szókimondó; A tárcsairó; Vándor; Veto és Zeke Benedek*, és ez a sor még folytatható lenne. Sokat ezek közül csak egy-két alkalommal használt, másokat korszakosan, némelyet élete végéig.

A Millenniumra való készüléskor úgy gondolta, azaz tesz eleget az ünnep kívánalmainak, ha összegyűjti a magyar mese- és mondavilág kincseit, amit a kortársak lehetetlen vállalkozásnak tartottak, ám kétévnyi kitartó munkával neki sikerült, amivel a magyar mese- és mondairodalom első jelentős gyűjtése valósulhatott meg. Ez a többkötetes munka azóta nagyon sok kiadást és kiadásváltozatot ért meg, s a mai napig alapvető forrásként tekintenek rá. A kiállításon több kiadásváltozat is bemutatásra került. Kevésbé ismert, hogy a Millennium tiszteletére egy másik, ugyancsak sok kiadást meg-

tanúskodik *A püspök, meg a püspökfi, avagy: A magyar farsors*. c. 1927-ben megjelent munkája, mely szintén szerepelt az egyik kiállítási tárlóban.

Benedek Elek egyik nagy írói érdeme, hogy olyan fordításokat és átdolgozásokat, vagy ahogy akkoriban nevezték „magyar nyelvre átültetéseket” végzett, ami által a világ számos meséje és néhány más alkotás a köztudatban szinte teljesen magyarrá vált. Jelentősnek nevezhetők az *Ezeregy éjszakából* közölt meséi és Grimm fordításai, amelyek generációk nőttek fel. Az ismert ifjúsági fiú regény, *Cooper: Vörös kalóz* c. munkáját ő fordította le és jelentette meg először magyar nyelven. A világ különböző tájairól gyűjtött, fordított és feldolgozott meséket, melyek a különböző *Arany, Ezüst, Piros és Kék* mesekönyvekben jelentek meg egy elsősorban angol nyelvterületen megjelenő mesegyűjteményből válogatva.

Benedek Elek népnevelést irodalmi művein, különféle szerkesztett kötetein, történelmi és néprajzi olvasókönyvein keresztül folytatott. Tanügyi írásai, tan- és könyvkritikái, a tanítás és a tanuló kisgyermekek érdekében tett megszólalásai a korban jelentősek és ismertek voltak. Tankönyvírásra őt és társait először Apponyi Albert kérte fel s egy egész sorozat tankönyv került megírásra iskolatípusok és korosztályok szerint. Tankönyveket nem csak gyerekeknek írtak, hanem felnőttek számára is az analfabétizmus felszámolása céljával, és foglalkoztak a nem magyar ajkú diákok magyar nyelvi tanulásával is. A tárlaton néhány általa szerkesztett, elfeledett, ritka tankönyvet is sikerült megmutatni a közönségnek.

Benedek Elek saját *Kis Könyvtár* vállalkozást indított, amelyet elsősorban az ifjúságnak szánt. Ez jelentős irodalomszervezői munkával is járt. Néhány évtized alatt, több mint kétszáz kötet jelent meg ebben a sorozatban, jónéhány akkoriban még fiatal, de később neves íróvá fejlődő szerzőtől is, így például Krúdy Gyulától, Móricz Zsigmondtól, Kaffka Margittól, és itt jelentek meg nagy népszerűsége szertevő *Dörmögő Dömötör* kötetek is.

1898-ra felépült kisbaci háza, ettől kezdve ideje nagyobb részét falusi otthonában töltötte. 1916-ban menekülni kényszerült a román betörés miatt szülőfalujából, majd 1921-ben, amikor kétszáz ezren jöttek menekülteként vele szembe, ő visszatért szülőföldjére, ahonnan élete végéig küzdelmes irodalomszervező tevékenységet folytatott. Élete utolsó évtizedében kifejtett munkássága Kazinczyhoz tette hasonlóná, házának forragsága pedig gyakran Széphalomhoz lett hasonlatos.

Tárlatvezetés a VII. szinti katalógustérben.

élt gyűjtése is napvilágot látott *A magyar népköltés gyöngyei. A legszebb népdalok gyűjteménye* címmel, amely itt szintén látható volt.

Szépírói munkássága elhalványulni látszik a gyermekirodalomban betöltött szerepe mellett. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni e területen végzett munkáit sem! Egyik legfigyelemreméltóbb munkája a *Testamentum*, mely a *Magyar Hírlap* hasábjain jelent meg először és azóta oly sok kiadást ért meg.

Benedek Elek kritikai működése is jelentős volt. Hozzá fűződik a korszak egyik legkitűnőbb kritikai lapja a *Magyar Kritika*, amely az ellene indított sajtóperrek miatt volt kénytelen megszűnni. Érdeemes megjegyezni, hogy az elsők között volt Erdélyben, aki megértve *Ady* költészetét, írásban is védelmébe vette. Erről

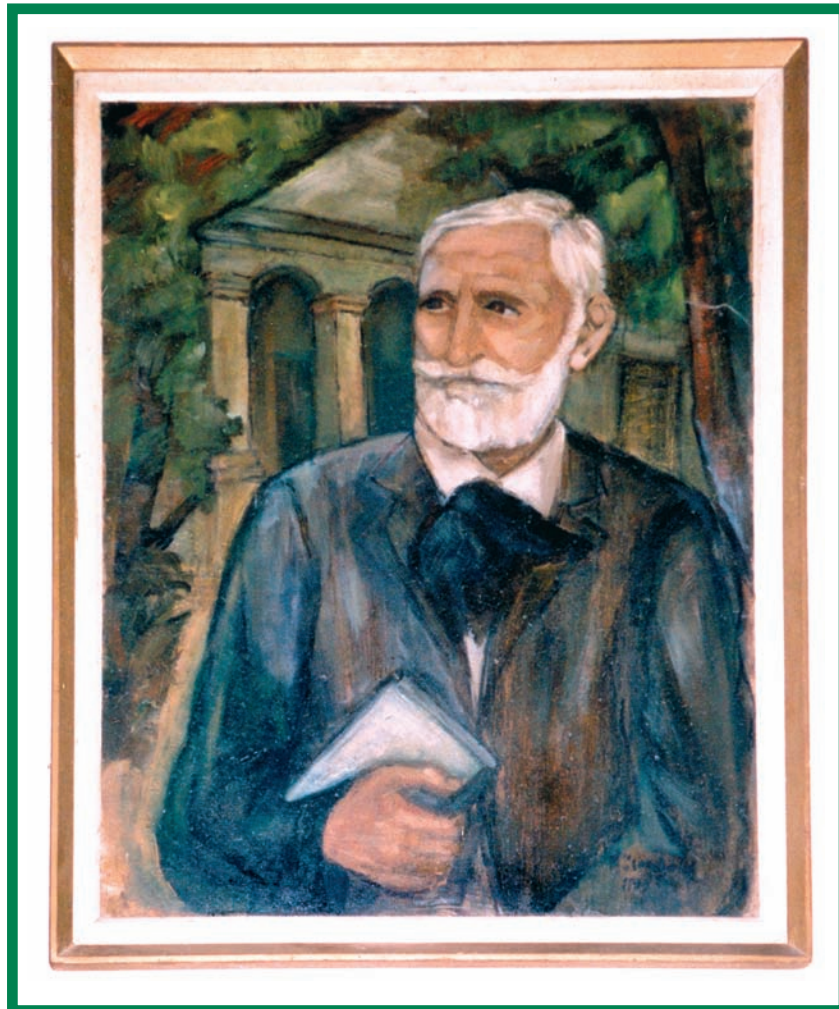
Hazatérve felismerte, hogy mindenki a saját fájdalmával és problémájával van elfoglalva, ám a legkisebbekkel, a jövő nemzedékével, azaz a gyermekek nevelésével, fejlődésével, tanításával nem törődik senki. Éppen ezért fogadta el a felkérést a *Cimbora* című képes gyermeklap szerkesztésére, mely akkoriban a Kárpát-medence legnépszerűbb gyermeklapjai közé tartozott.

Az OSZK évnvtó kiállításán kiemelten került bemutatásra Benedek Elek életének és munkásságának utóélete. A különböző típusú dokumentumok (elektronikus, hanglemez, diafilm, stb.) mellett hangsúlyt kaptak életének és munkásságának feldolgozásai. Élettörténetét maga írta meg 1920-ban *Édes anyaföldem* c. regényében. A halála után nem sokkal, egyik első életrajzírója, fia Benedek Marcell volt. Munkásságának első jelesebb összefoglalóját Vezér Erzsébet írta meg s ő adta közre első könyvészeti bibliográfiáját is. Monografikus jellegű feldolgozások közül kiemelkedőnek nevezhető

Lengyel Dénes és Hegedűs Imre János munkái. Publicisztikáinak összegyűjtésével először Balogh Edgár foglalkozott, aki ebből több kötetet is megjelentetett az 1950-es '60-as években. A következő ilyen jellegű gyűjtésre közel fél évszázad múlva került sor, amelyet Perjámosi Sándor végzett és eddig három kötetben az *Ismeretlen Benedek Elek* címen látott napvilágot. Benedek Elek verseinek első összegyűjtésével Bardócz Orsolya foglalkozott, amely munka nemrégiben *Kisbaconi versek* címen jelent meg.

A kiállítás kurátora e sorok szerzője volt, a kiállítás létrejöttében Földi Erika segédkezett, szakmai támogatást a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársaitól: Gazda Istvántól és Sipos Ággestől kaptunk.

Perjámosi Sándor
perjamosi@oszk.hu

Benedek Elek portré a kisbaconi emlékházból.

FIUME

- KIÁLLÍTÁS, ÜLÉSSZAK, IRODALMI EST -

Az Országos Széchényi Könyvtárban 2009. május 8.-ától nyílt kiállítás Skultéty Csaba magángyűjteményének gazdag és sokszínű anyagából, *“Fiume magyar emlékezete”* címmel. Skultéty Csaba elkötelezett, értékmérő gyűjtőmunkáját intézményünk évek óta ismeri, hiszen egy bő évtizede, 1998-ban gyűjteményének ritkaságaiból ajánlójegyzéket készített a Borda Antikvárium *“Pest és Buda régi látképei és egyéb ritkaságok”*

illetve a kiállításon látható könyvekből választott vezérszöveg vezetett be.

A kiállítás megrajzolta Fiume művelődéstörténeti jelentőségét a gyűjtő és a szervezők szándékának megfelelően egy kisebb tudományos ülészak és egy irodalmi est is kiemelte. 2009. május 28-án délután Maróti István levezető elnökletével Ress Imre, Fried Ilona, Kiss Gy. Csaba és Hadik András részéről hangzottak el Fiume

történelmére, művelődés- és művészettörténetére, épített örökségére, valamint a magyar irodalomban betöltött hangsúlyos szerepére vonatkozó előadások. Az előadók hangsúlyozták: a tárlat ugyan Fiume kulturális gazdagságát és heterogén hagyományait kíséri végig, mindazonáltal a gyűjtő relikviáin, emléktárgyain keresztül nem csak arra ad választ, hogy milyen volt, milyen lehetett egykoron egy város, annak történelme, mindennapjai, ilyen-olyan sorsa,

„Hajóladákban” érkezik a gazdag, sokszínű gyűjtemény.

címmel, az antikvárium Műgyűjtő Magyarok sorozatának beköszöntő, első darabjaként. A kiállítás, mely a háromnyelvű Fiume történelmét, kereskedelmét, tengerhajózását, társadalmi életét, iskoláinak emlékét dokumentálta, könyveken és folyóiratokon kívül térképeken, metszeteken, képeslapokon, térhatású városképeken, fotókon mutatta be ennek a különleges városnak a magyar múltját. A Benkő Andrea kurátor megálmodta tárlaton a tematikus csoportosítások és az elengedhetetlen kronológia mellett a mindennapi élet apró dokumentumai, iskolai értesítők, színházi plakátok, részvények, számlalevelek, hajó menetrendek tették teljessé a száz évvel ezelőtti kor és helyszínek bemutatását. Minden részt a korabeli sajtóból,

polgárai s azok sokszor kusza törekvései, de arra is, hogy egy kikötőváros léte, ez a megismételhetetlen miliő hogyan épült be kisugárzóan és kitörölhetetlenül a magyar kultúra egészébe. Az ülészakot magas színvonalú, emlékezetes zenés-irodalmi est követte.

Ritkán előforduló szándék, hogy egy gyűjtő a kiállított gyűjteményét felajánlja valamelyik közintézménynek megvételre, egyúttal ritka alkalom a Nemzeti Könyvtár számára is, hogy állományát tematikusan is gyarapíthassa. A kiállításon és a hozzá kapcsolódó rendezvények megérdemelt sikerén, szakmai visszhangján túl e két szándék szerencsés találkozása volt az, mely reményeink szerint hosszú távon is kitörölhetetlen nyomot hagy könyvtárunk életében.

Az alábbiakban a kurátorasszony Benkő Andrea sorait olvashatják.

Boka László
boka@oszk.hu

FIUME MAGYAR EMLÉKEZETE SKULTÉTY CSABA GYŰJTEMÉNYE

KIÁLLÍTÁS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN
2009. MÁJUS 8 - 2009. JÚLIUS 12.

„Szeretni közös hazánk egészét” – írja Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke Skultéty Csaba gyűjteményi katalógusának az előszavában. Emlékezet nélkül nincs identitás. Az emlékezetnek e hazája pedig az Atlantiszként elsüllyedt egykori Magyar Királyság

egésze. Rajtunk kívül így nem tartja számon senki, s a róla való tudás, képzelet és a hozzáfűződő érzelem őrizi és alakítja emlékezetünket, és része önazonosságunknak. Skultéty Csaba ebből a Magyarországból való. Családi indíttatásból kezdte el gyűjteni Fiume

emlékeit. Látszólag véletlen, hogy éppen Fiumét választotta. Valójában egy olyan emblematikus városról van szó, amely a magyar történelem, gazdaság, kultúra minden területével összefügg, hiszen kikötő, kapu a tengerre, a világ vérkeringése felé vezető út állomása. A XIX. században a magyar nemzetállami tervek elmaradhatatlan összetevője volt, ahová Széchenyi és Kossuth is ellátogatott. A mi hagyományunk úgy tartotta: Fiume a Szentkorona gyöngye. A történelem fordulatai következtében a XX. század másik felében azonban emlékezete elhalványult, újrafelfedezése mostanában lett aktuális.

A gyűjtemények minőségét a művek szellemi-anyagi értéke és/vagy a témája határozza meg. Ez utóbbi esetben az apróságok is felértékelődnek pusztán azáltal, hogy az adott témáról, ez esetben Fiuméről szólnak. Képeslapok, számlacédulák, borítékok a mindennapi élet mozaikját tárják elénk, immáron – hogy idejük elmúlt – örök érvénnyel. Természetesen ennek a műtárgy-együttesnek is vannak különleges darabjai, mint például Franz Rauchmüller von Ehrenstein kézzel írott és rajzolt tervei négy kötetbe kötve. József nádor kérésére készítette 1831-ben

Részlet a kiállításból.

a mérnök szerző, számba véve, milyen vízi és szárazföldi utakra van szükség ahhoz, hogy Budáról el lehessen Fiuméba jutni. A gyűjtemény tárgyi anyaga – emléktárgyak, képeslapok, dobozok, kereskedelmi cikkek, a Tengerészeti Akadémián végzett tisztek és tiszthelyettesek töre, díszkardok – Fiume sokszínűségéről tudósítanak. Egyfelől maga a tengerpart, ahova nyaralni jár a nagyközönség. Másfelől hatalmas hajózási és kereskedelmi központ, ahonnan a Magyarországon termelt árukat szerteviszik a világba. Harmadszor pedig tengerészeti és közigazgatási központ, ahol kormányzó képviseli az országos érdekeket, és nevezetes iskolák biztosítják az utánpótlást. Negyedszer pedig, de nem utolsó sorban, népek sajátos együttese ez a város, olaszok, horvátok, magyarok közös hazája.

Mindezeket számba véve a kiállítás nem műtárgynemenként, hanem elsősorban témakörönként igyekezett rendezni a gyűjteményt, jelképesen egy hajófedélzetet imitálva, nyitva hagyva, hogy a hajó a nyílt tengerrel épp Fiuméba tart-e vagy éppen fordítva. A gyűjtemény-rakomány tematikus csoportosítás szerint hajóládákban elhelyezve tárult a látogató elé az első teremben. A második, hajókabinnak kialakított térben a fotógyűjteményt, illetve a számban és értékben gazdag könyvgyűjteményt helyeztük el. Itt lehetett

megtekinteni az OSZK Történeti Interjúk tárának munkatársai által összeállított filmet is a fellelhető, korabeli híradórészletekből, későbbi filmanyagokból. A kiállításon szereplő könyvekből, újságokból válogattuk a kísérő szövegeket. A Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum néhány kiemelkedő fontosságú műtárgyat kölcsönözött a terek kialakításához, többek között az Adria Magyar Királyi Tengerhajózási Részvénytársaság zászlaját a „Hazának használj!”- jelmonddal. Gabányi György magángyűjteményéből két korabeli fotómasinát kaptunk kölcsön.

A kiállításhoz katalógus készült a mintegy háromszáz műtárgy leírásával, a köztársasági elnök bevezető szavaival, és Fiume-Rijeka polgármesterének, illetve Olaszország nagykövetének köszöntőjével.

Benkő Andrea
benkoa@pim.hu

A kiállítást rendezte és a katalógust szerkesztette Benkő Andrea. A grafika Bubik Veronika, a látványterv Ágoston István kitűnő munkáját dicsérte. A fotókért Véssey Endrét, a tárlaton bemutatott filmösszeállításért Hanák Gábort illeti köszönet.

A központi kiállítóterem mint kikötő.

SZÉCHÉNYI EMLÉKNAP

OSZK 2009. ÁPRILIS 30.

Az évente hagyományosan megrendezésre kerülő ünnepség idén is közvetlen, családias hangulatban zajlott a *Szép Magyar Térkép 2008* c. kiállításnak otthont adó VI. emeleti előadóteremben. A Himnusz közös éneklését követően Monok István főigazgató megnyitó beszédében elmondta, hogy az Országos Széchényi Könyvtár idén is tudja teljesíteni a törvény által előírt alapfeladatait, további megszorításokat azonban már nem tud elviselni. Az alapfeladatok teljesítése ugyan evidens dolog, de távolról sem magától értetődő a mai világban. Európa-szerte igaz, hogy úgy tűnik, mintha a társadalom nem értékelné munkánkat. A nap mint nap betérő látogatók magas száma, elégedettsége igazolja ugyanakkor, hogy a könyvtáros szakmának van jövője, van szolgálata a társadalom számára. A jelenlegi körülmények között is törekedni kell arra, hogy ne csak visszafogottan, „befelé” dolgozzunk, hanem újabb szakmai programokat is el tudjunk indítani.

A bevezető szavak után Monok István bejelentette, hogy Busa Margit halálát követően a főigazgatói kollégium Somkuti Gabriellának ítélte a megtisztelő Bibliothecarius Emeritus címet. A betegsége miatt kórházban levő díjazott sajnos nem vehette át személyesen a kitüntetést, hosszas taps jelezte viszont, hogy az életpálya-jelleggel végzett könyvtári munka elismerése mellett, a címmel járó támogatás is méltó s jó helyre került.

A Széchényi Ferenc-emlékérem odaítélése idén komoly versenyhelyzetet eredményezett. Az intézményi berkekben magas elismerést jelentő díjat idén Plihál Katalin, a térképtár vezetője vehette át. Káldos János különgyűjteményi igazgató laudációjában a díjazott munkásságának méltatása kapcsán arra hívta fel a jelenlevők figyelmét, hogy a térkép tulajdonképpen egyfajta időkép, a világ változásait, a történelem korszakait őrző lenyomat. Az európai térkép története így az európai történelem történeteként is szemlélhető. A térképészet precizitást, türelmet, alázatot követelő munka: a gazdag életmű mellett ezt az igazi hivatástudatot értékeli leginkább az ünnepelt munkásságában. Plihál Katalin

köszönetnyilvánításában hangsúlyozta, hogy a könyvtáros szakma egyéb területeihez hasonlóan a térképtár munkája is igazi csapatmunka, tehát az elismerés a társ egész közösségét illeti. Az OSZK kórusa az ünnepelt tiszteletére Kodály Zoltán János-köszöntőjét énekelte.

Ezt követően Dippold Péter vette át a szót, felkérve a Széchényi-emlékérem tavalyi díjazottját, Tóthné Korompay Borbálát, hogy az intézményi szokásokhoz híven a díj átvételét követő évben esedékes előadását tartsa meg. A főként tényközlésre szorítkozó, precíz előadás a kulturális örökségvédelem törvényi kereteinek változását, a könyvtári dokumentumok védetté nyilvánításának történetét foglalta össze 1967 és 1997 között, ismertetve az 1997. évi CXL. törvény (a kulturális javak védelméről és

Az idei díjazott átveszi az emlékérmét
Monok István főigazgatótól.

a muzeális intézményekről) napjainkban való gyakorlati alkalmazását is.

Szintén Dippold Péter elnöklete alatt, bensőséges hangulatban történt meg a törzsgárda-díjak kiosztása.

10 éves törzsgárda-díjban részesült Boka László, Gertner László, Monok István, Koncz Andrea, Kelemen Péter, Kenyeres Éva, Király Tímea, Moldován István, Nick Szilvia, Renkecz Anita, Tamás Kincső és Trégné Vincze Ildikó.

20 éves törzsgárda-díjat kapott idén Havasi Erika, Horváth Ádám, Nagy Attiláné, Ottinger Vera, Paizs János, Petényiné Szoó Györgyi, Szabó Tiborné, Szilasiné Szmrtnik Márta, Tóth Józsefné, Türmer Ildikó, Vitányi Gergely.

25 éves törzsgárda-díjat kapott Jóssáné Tóth Cecília, Kertész Józsefné, Marosán Ágnes, Pap Ágnes, Sánta Lajos, Schirilla Tamásné, Waigand Orsolya és Zádoczky Irén.

30 éves törzsgárda-díjban részesült Barnás Andrásné, Györgyné Borsa Zsófia, Kis Gábor Gellért, Kónyáné Csúcs Dalma, Kovács Gáborné, Kovács Zsuzsanna és Szalai Gindl Rozália.

Az ünneplés a Szózat közös éneklésével ért véget.

Csobán Endre Attila
acsoban@oszk.h

IN MEMORIAM BUSA MARGIT

(1914-2009)

Margitka, ahogyan az Országos Széchényi Könyvtárban többnyire ismerték, ízig-vérig kutató bibliográfus volt. Bibliográfus-könyvtáros, gyakorlatilag már az egyetemi időkben is, az persze a nemzeti könyvtári sokrétű munkakörei során, s az maradt nyugdíjas éveiben is, mondhatni szakemberként és magánemberként egyaránt. Életének utolsó hónapjaiban is, utolsó karnyújtásaival is bibliográfiát szerkesztett.

Összegző, rendszerező képessége már az egyetemi padsorokban is előtűnt. 1945-ben fejezte be az egyetemet magyar-latin-történelem szakon, s már ekkor rábízta a tanszéki könyvtár kezelését. A nemzeti könyvtárban az Igazgatási osztálytól a Kézirattáron át majd a Hírlaptáron át vezetett útja. Mindvégig könyv-, könyvtár és könyvészet-szeretet jellemezte. Majdnem harminc esztendőn át volt az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, ezt követően még több mint két évtizedig az olvasótermek szorgalmas látogatójaként végezte tudományos kutatásait. Amikor egészségi állapota ezt már nem tette lehetővé, otthon, gazdag könyvtárának anyagát, valamint kigyűjtött céduláinak ezreit felhasználva végezte tovább munkáját. Tiszta elmével – mindvégig. Akárcsak nagy szerelme Kazinczy, ő is egy értékes ügy igaz szolgálatának tekintette egész életét. Minden idegszálával és szabad akaratával. Már nyugdíjas volt, amikor legnagyobb sajtóbibliográfiai gyűjtése, a Rákóczi-tól az 1848-as szabadságharc végéig terjedő időszakban megjelent hírlapok és folyóiratok adatait és azok lelőhelyjegyzékét egybegyűjtő munkája megjelenhetett, 1986-ban. Azóta több mint húsz év telt el! Aktív és eredményes húsz esztendő! Mert ahogyan Margitka, Margit néni elkötelezett könyvtárosként és elhivatott sajtóbibliográfusként dolgozott a nemzeti könyvtárban, ugyanúgy nyugdíjas éveiben is rendkívüli aktivitással vetette bele magát a szívének oly kedves kutatómunkába. A hivatali munkaviszony megszűnése nála csak idézőjeles, jelképes volt, hiszen szeretett munkája egészen élete utolsó napjaiig foglalkoztatta. Olyan munka volt, melyet önként vállalt, annak minden nehézségével, problémáival, s talán befejezhetetlenségének tudatával együtt. Az egyre több idejét elemésztő szellemi feladat édes rabság volt, ahogy ő maga írta, mely rabság „egyre jobban a hatalmába keríti, bilincsbé szorítja” az embert, de egy olyan időtöltés,

mely „a magunk akaratával, önként, szívesen vállalt, édes-kedves, szeretett rabság.”

Mindannyiunk szerencséjére, nem akart előle menekülni egy percre sem. Komolyan gondolta, hogy mindhaláláig folytatja elkezdett művét. Akkor is, amikor tudta, a folyamatos íróasztali munka sok-sok lemondást követel. A folyóiratkötegek, a jobb esetben nyomdafesték, rosszabb esetben penészszagú kötetek, sokszor szétmálló példányok feltárását, bibliográfiai leírását mégis örömmel, végtelen szakértelemmel és türelemmel vállalta. Vállalta, mert tudta: a hiánypótlás égető sürgetése mellett is sietni kell, - nem csak az állományok olykor siralmas állapotai miatt, de saját ideje, saját élete miatt is: „hogya a sok szép munkatervünk megvalósítása beleférjen életünkbe”.

Élete ezért volt igaz szolgálat! Busa Margit hatalmas gyűjtését 71 hazai és 22 határon túli könyvtárban végezte, neve - Szinnyei Józseféhez és más nagy bibliográfusokéhoz hasonlóan - fogalommal vált a témát kutatók körében. Háromkötetes hírlap-bibliográfiája tartalmazza a Magyarországon magyar és idegen nyelven, továbbá a külföldön megjelent magyar vonatkozású hírlapok és folyóiratok lelőhelyeit, szakirodalmát. A Szinnyei-díj után 2006-ban, több mint félszázados könyvtárosi szolgálat után méltán nyert Bibliothecarius Emeritus címet az Országos Széchényi Könyvtártól! Az „életpálya-jelleggel végzett könyvtári munka” honorálására, elismerése több volt, mint egyszerű megtisztelő gesztus. Busa Margit tapasztalataival, gyűjteményismeretével és személyes példamutatással is növelte utódai, kollégái szaktudását. Bízom benne, hogy munkája és munkabírása erősíti az újabb generációk szakmai-hivatásbeli elkötelezettségét.

Édes-kedves rabságáról, nyugdíjas éveiről egyszer így vallott: „ne siessetek, - még néhány évig nagyon szeretnék raboskodni!” Az az igazán szép kor, melyet megélt, tanúbizonysága, hogy kérése nem pusztán meghallgatott, de a kapott idővel ő maga is jól és hasznosan sáfarkodott. A kapott találmányokat, mindannyiunk szerencséjére, igencsak megsokszorozta. Köszönet érte, Margitka!

Boka László
boka@oszk.hu

OROSZ–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS

ESTERHÁZY-SZEMINÁRIUM

A Moszkvai Idegennyelvű Könyvtár azon orosz könyvtárak egyike, mely gyűjteményében jelentős hungarika-anyagot őriz. A 2009. április 28-án megrendezett Esterházy-szemináriumon orosz, magyar és

osztrák kollégák az Esterházy-anyaggal kapcsolatos legfrissebb kutatási eredményeket osztották meg egymással. Jekatyerina Genyijeva főigazgató asszony az Oroszországba került európai könyvgyűjtemények sorsáról szóló előadása után Monok István az Esterházy-könyvtár keletkezéstörténetéről, Zvara Edina a gyűjteménybe tartozó protestáns prédikátorok könyveiről beszélt, majd az Esterházy Privattstiftungot képviselő Dr. Alfred Weidinger a gyűjtemény II. Esterházy Miklós herceg alatti korszakát mutatta be. Ezután az orosz kollégák előadásai következtek, melyekben három különböző aspektusból vizsgálták a Moszkvai Idegennyelvű Könyvtár gyűjteményében őrzött Esterházy-könyvek helyzetét. Nyikolaj Zubkov az Esterházy-könyvtárba tartozó 18–19. században kiadott kötetekről beszélt, Karina Dmitrijeva levéltári szempontból vizsgálta a gyűjtemény sorsát,

Roza Szalnyikova pedig állományvédelmi kérdésekkel foglalkozott.

KORNFELD-SZEMINÁRIUM

A Nyizsnij Novgorodi Állami Tudományos Könyvtár munkatársainak részvételével 2009. május 15-én került megrendezésre a Kornfeld-könyvtár körüli friss kutatási eredményeket tárgyaló Kornfeld-szeminárium.

A lelkes mű- és könyvgyűjtő, bárá Kornfeld Móric mintegy 10.000 kötetet számláló magánkönyvtárában számos ősnymtatványt és mintegy 500 kötetből álló hungarika-gyűjteményt őrzött. A Kornfeld-könyvtár egy részét jelenleg Nyizsnij Novgorodban őrzik. A szeminárium az orosz és magyar könyvtárosok együttműködésével folyamatosan végzett könyvtárrekonstrukciós kutatások eredményeivel foglalkozott.

Valentina N. Marusova, a nyizsnij novgorodi könyvtár főigazgató-helyettese és Anna O. Marjeva, a Régi Könyvek Osztályának vezetője előadásukban bemutatták könyvtáruk régi könyves gyűjteményét és annak sajátosságait. Őket V. Ecsedy Judit követte, aki *Ismeretlen*

ritkaságok a Kornfeld-könyvtárban címmel kutatási eredményeit összegezte.

A sikeresen lezajló két szeminárium és a látogatás az orosz–magyar könyvtári kapcsolatok mérföldköveként megalapozta a két könyvtár további szakmai együttműködését.

A SZTÁLINIZMUS PROBLÉMÁI

Kiállítás a moszkvai ROSSZPEN Könyvkiadó történelmi sorozatából

A ROSSZPEN (РОССПЭН Российская политическая энциклопедия – Orosz Politikai Enciklopédia) Oroszország egyik vezető tudományos könyvkiadója. Az 1992 óta működő kiadó gondozásában évente 100 kiadvány jelenik meg a történelem-, politika- és társadalomtudományok, valamint a filozófia területéről, melyek között tanulmánykötetek, szövegkiadások, memoárok és referenzs könyvek egyaránt megtalálhatók. Köteteik az orosz tudományos és könyvszakmai körökben egyaránt nagy népszerűségnek örvendenek, évről évre számos hazai díjban és elismerésben részesülnek.

A könyvtárunkban 2009. szeptember 21. és 2009. október 21. között megrendezett kiállítás az aznap délelőtti tudományos konferenciát koronázta meg, s a ROSSZPEN Könyvkiadó utóbbi évekből megjelent munkáiból kínált válogatást. Boka László tudományos igazgató üdvözlő szavait követően a kiállítást megnyitó Sz. Bíró Zoltán történész, az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa szakmai felhasználóként is méltatta a ROSSZPEN gondozásában megjelent köteteket, melyek kitűnő forrásmunkaként szolgálnak a 20. századi orosz és szovjet történelem, és ezáltal a II. világháború utáni magyar történelem kutatásához. Ennek legfőbb oka, hogy az úgynevezett „levéltári forradalom” keretében az orosz történészek és levéltárosok számára lehetővé vált milliárdnyi, eddig titkosnak minősített dokumentum publikálása.

A ROSSZPEN vezérigazgatója, Dr. Andrej Szorokin a megnyitón elhangzott beszédében a kiadó nevében az OSZK-nak adományozta a kiállításon szereplő köteteket, melyek így, állományba vétel után, olvasóink rendelkezésére állnak.

Szilárdi Edina
edina@oszk.hu

Részlet a kiadói művekből készült kamara-kiállításról.

„DRÓTSZAMÁR” - HAGYOMÁNY ÉS ÚJÍTÁS

MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA 2009. JÚNIUS 20.

Idén *Museum Mass* kerékpártúrával, démoni könyvekkel, kiállítások sokaságával és kedvezményes beiratkozással készült az Országos Széchényi Könyvtár június 20.-ikára, vagyis a Múzeumok Éjszakájára. Az érdeklődők száma megközelítette a nyolcezet, amellyel országos szinten a negyedik leglátogatottabb intézmény címet érdemeltük ki!

Minden évben nagy népszerűségnek örvend a *Rejtett kincseink: könyvtári kőréséta vezetéssel* programunk, amely során a látogatók az általános vezetéssel túl a raktár egyes részeit és a kötészeti műhelyt is megtekinthetik.

A megszokott látogatói kör mellett idén rendhagyó módon új célcsoportot kívántunk bevonni: a kerékpárosokat. Programjaink egy részét ennek a tematikának szenteltük. *Kerekessze körbe a Múzeumok Éjszakáját!* címmel kerékpáros körtúrát szerveztünk, melynek induló állomása az OSZK volt és érintette a Magyar Nemzeti Galériát, a Néprajzi-, és a Közlekedési Múzeumot is. A túra, a rossz idő ellenére, a média élénk érdeklődése mellett számos résztvevővel újtúra indult. *Drótszamár* címmel kerékpáros dokumentumokból és műtárgyakból rendeztünk kiállítást, a Multimédia olvasóteremben a Történeti Interjúk Tárának szervezésében régi filmhíradókból vetítettünk a kerékpározással és annak történetével, kultúrájával kapcsolatos filmrészleteket, amelyekből kiderült, hogy a leggyorsabb biciklisták a filmszállítók és nincs is üdítőbb látvány, mint a Magyar Kerékpáros Szövetség a pályán

egy labdával ide-oda karikázó pólócsapatának mérkőzése. A „két kerék” szerelmesei hús-vér valójukban is kivették a részüket az éjszakából. Az országos kerékpáros szervezetek bevonásával árnykép-rajzolással, játékos feladatok megoldásával igyekeztünk a környezettudatos magatartásra biztatni látogatóinkat. A program a fergeteges hangulatot várásoló Kerekes Band koncertjével színesedett, - ugyanis az együttes rajongótábora hasonló érdeklődésű fiatalokból tevődik össze -, az OSZK díszterméből kihallatszó vérpezsdítő zene dal-lama összevegyült a látogatósereg morajlásával és az olvasótermek csöndjével.

Az est másik átfogó tematikája a „*Szép ez a Balaton, szép mindenkoron...*” nosztalgikus és romantikus utazásra, „füredezésre” csábította a látogatókat. A Plakát- és Kisnyomtatványtár régi plakátokon és filmkockákon idézte fel az egykori nyarak hangulatát, a Színház-történeti-, és

A gyűjtő Skultéty Csaba és Bauer József hajóskapitány beszél Fiume-émlékeiről. Moderátor: Benkő Andrea.

a Zeneműtár Balatonfüred színháztörténetének és az Anna-bálok momentumait bemutató rendezvényén a régi és a mai fürdővilág társasági életének részleteibe engedett bepillantást. A programhoz a Fénykép- és Fotóművészeti Tár is kapcsolódott a Balatont bemutató fotókiállítással.

A tematikus programokon kívül egyéb kiállítások és interaktív programok várták az érdeklődőket. A „**Tengerre magyarul!**” program keretében *A Fiume magyar emlékezete - Skultéty Csaba gyűjteménye* című kiállítást lehetett vezetéssel megtekinteni, egy egykori hajóskapitány pedig tengeri emlékeit osztotta meg a nagyközönséggel, aki kávé és kakaóbab majszolgatása közben érdeklődhetett tengerről, hajózásról s persze Fiuméről. *A határok legyőzése – Philipp Melanchthon európai jelentősége Wittenbergtől Erdélyig* címmel egyedüli budapesti helyszíneként az OSZK egy színvonalas vándorkiállításnak adott otthont. A Régi Nyomtatványok Tára *„Ördögi könyvek” - Mágia, misztika, okkultizmus és történelmi rejtélyek a középkorban, kora újkorban* programja

szép számmal csábította az „ördögűzőket”, a Térképtár *„Hogyan mérték a Földet?”* bemutatóval, a Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár szórakoztató, könyvtári témájú videók folyamatos vetítésével várta a látogatókat.

A minden szempontból sikeres éjszaka során – amit a programok sajtóvisszhangja is bizonyít – az OSZK kiadványai is vásárlókra találtak, az erre az alkalomra készített alkalmi újságot, *„Válság, válság hátán!”* címmel, emlékeztető szuvenírként vihették haza a látogatók.

Az éjjel 2 óráig tartó nyitva tartás alatt az olvasók természetesen „rendeltetésszerűen” is használhatták a könyvtár olvasótermeit, a kedvezményes beiratkozás lehetőségével – nem ritkán az itt szerzett pozitív benyomások következményeként – sokan éltek. Kíváncsi látogatóként érkeztek, olvasóként távoztak. Számunkra talán ez a legnagyobb siker, látogatóink számára pedig az élményeken túl az értéket teremtő szellemi nyereség.

Szalóki Gabriella – Tóth Ferenc Tibor
szalokig@oszk.hu – ftoth@oszk.hu

PLAKÁTKIÁLLÍTÁS VALENCIÁBAN ÉS SEVILLÁBAN

A modern magyar kereskedelmi plakát, 1924-1942. (El cartel comercial moderno de Hungría, 1924-1942). E címmel nyílt az Országos Széchényi Könyvtár grafikai plakátjaiból kiállítás 2009-ben két spanyolországi helyszínen is. A Plakát- és Kisnyomtatványtár gyűjteményéből válogatott 102 darab művészi plakátot előbb a Valenciái Modern Művészeti Múzeum (MuVIM) mutatta be 2009. június 4. és szeptember 2. között. A másik kiállítás nemrég, 2009. október 22-én a Sevillában található Andalúz Kortárs Művészeti Centrumban (CAAC) nyílt meg, és 2010. január 24-éig tart nyitva. A sevillai múzeum a valenciai kiállítás anyagához képest kisebb – 68 plakátból álló, – de nem kevésbé reprezentatív kiállítás bemutatása mellett döntött.

A kiállítás megrendezésének másfél-kétéves története 2008 januárjában kezdődött, amikor a valenciai múzeum részéről Carlos Pérez osztályvezető és Francisco Molina Agulló igazgató-helyettes személyesen kereste meg tárunkat egy avantgárd magyar plakátkiállítás ötletével. A továbbiakban Dr. Scholz László – az ELTE Spanyol Tanszék vezetőjének – folyamatos közbenj-

rásának és segítségének köszönhetően, a kiállítás megvalósításának hosszú folyamata sikerrel zárulhatott. A munka a kiállítási anyag szakmai szempontok szerinti válogatásával indult, amelyet a MuVIM felkérésére Dr. Bakos Katalin művészettörténész, a Magyar Nemzeti Galéria munkatársa végzett el. Az, hogy az eredetileg kevesebb plakátot (cca. 70-et) bemutatni szándékozó spanyolországi fél az előválogatás után egy nagyobb kiállítás mellett döntött, mindenképpen Bakos Katalin, Kati érdemeit dicséri. Természetesen az is sokat nyomott a latba, hogy nagyszerű alkotók csodálatos művei kerültek napvilágra (a raktárból).

A valenciai féllel kötött megállapodás értelmében a plakátok kiállításra való előkészítése az OSZK részéről a 2008-as év első felében kezdődött el és egészen a műtárgyak Valenciában való szállításáig, 2009 tavaszáig tartott. E kiállítás spanyolországi hódítóját továbbfolytatódott Sevillában, a valenciai fél ajánlásának köszönhetően. Tehát az újabb kiállítás munkálatait számba véve már egy két éves munkafolyamatról és annak sikeréről beszélhetünk. Ehhez előbb 2008-ban

az OSZK restaurátorai – Csillag Ildikó és Horváth Ágnes – gondosan restaurálták és újrakaszírozták a plakátok nagy részét. Külön köszönet illeti munkájukat! A restaurálás után a plakátokról digitális fényképek készültek, amelyek minősége az OSZK Fotólabor munkatársait Karasz Lajost és Ackermann Ádámot – dicséri. Mindennek köszönhetően háromnyelvű kiállítási katalógus jelenhetett meg a 2009. júniusban nyíló

Az alkotók és a korszak népszerűsítése mellett a két kiállítás révén az Országos Széchényi Könyvtár és annak plakátgyűjteménye – amely Magyarország elsőszámú ilyen jellegű gyűjteménye – tovább növelhette nemzetközi szintű ismertségét és elismertségét. A valenciai magyar plakátkiállítást közel 9 ezren látogatták meg a múzeum mérése alapján. A sevillai kiállítás kapcsán hasonló sikerekben bízunk, mindenesetre az álta-

lam 2009. október 22-én tartott angol nyelvű sajtótájékoztatót követően több mint tíz helyi és országos lapban (köztük az El País-ban) jelent meg az esemény részletes beszámolója. *Honnan vannak ilyen értékeink?* – merülhet fel a kérdés. A közel 4 millió kisnyomtatvánnyal és plakáttal rendelkező tár grafikai plakátgyűjteménye megközelíti a 100 ezer példányt, amely felöleli a 125 éves magyar plakátművészet egészét. S miközben a gyűjteményfejlesztés több mint 200 éve könyvtári szempontok

valenciai kiállításra. Ez tartalmazza az újjászületett plakátjaink teljes oldalas fényképeit, Dr. Bakos Katalinnak – aki a kiállítás tematikáját időközben megálmodta – a korszakról szóló tanulmányát, és egy-egy alkotó plakátművésszel kapcsolatos korabeli esszéjét. A restaurálásra, a fotózásra és a műtárgyak szállítására való előkészítéséért a Plakát- és Kisnyomtatványtár minden egyes munkatársát, és különösen kolléganőmet Elbéné Mester Magdolnát illeti a köszönet.

Elmondhatjuk, hogy mindkét kiállítás nagyszerű lehetőséget nyújtott (nyújt) arra, hogy bemutatkozzon a két világháború közötti modern magyar plakátművészet a spanyolországi közönség előtt. Olyan az értékesebb spanyol közönség által már ismert magyar alkotóművészek plakátjait mutatta be a két tárlat, mint Kassák Lajos, Bortnyik Sándor, Irsai István, Berény Róbert, vagy a Macskássy testvérek, – hogy csak a legismertebbetek említsük.

szerint folyik, intézményünk és azon belül tárunk, kiemelkedő művészi plakátgyűjteményre tett szert. Ennek is köszönhető az, hogy ilyen léptékű kiállítás(ok)ban gondolkozhattunk, s hasonlókat tervezhetünk a jövőben.

E gondolat, valamint a spanyolországi kiállítás sikere és annak magas színvonala is arra ösztönöz minket, hogy e korszakot ugyanebben a formában a magyar közönség előtt is bemutassuk. A 102 művészi plakátot 2010 őszétől tárjuk a hazai közönség elé egy az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Galéria által közösen szervezett kiállításon. A 2010-ben a Nemzeti Galériában megrendezni kívánt kiállításhoz kapcsolódóan a Spanyolországban megjelentetett háromnyelvű (spanyol-magyar-angol) gyönyörű kiállítási katalógus is megvásárolható lesz.

Tamási Balázs
btamasi@oszk.hu

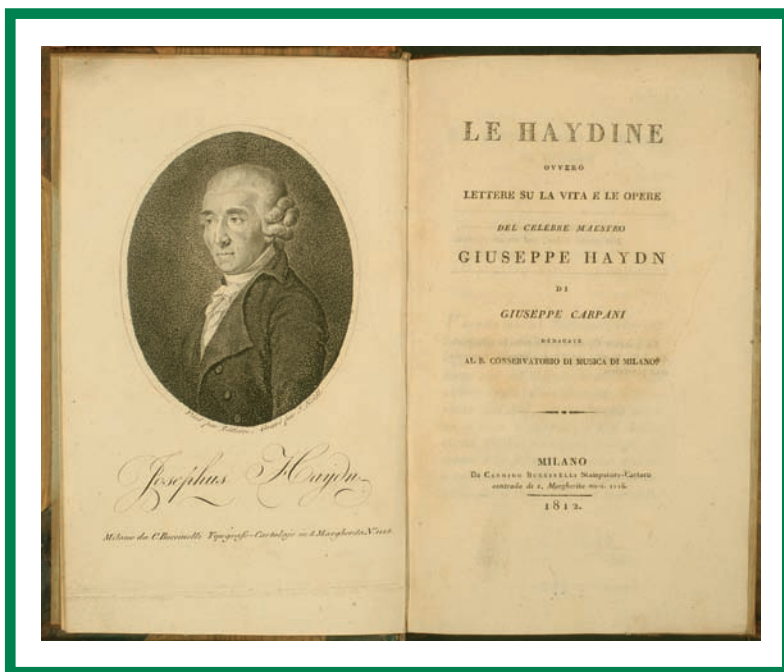
HAYDN KÉTSZER

A 2009-es esztendő kulturális rendezvénysorozatainak Európa-szerte izgalmas színfoltjai voltak a Joseph Haydn halálának 200. évfordulójához kapcsolódó különféle megemlékezések. A világ legjelentősebb Haydn-gyűjteményének őrzőjeként a Zeneműtár – az ausztriai emlékkiállítások számára való bőséges kölcsönzés mellett – két hazai kiállítással is gazdagította az emlékév programját. Az Országos Széchényi Könyvtár Nemzeti Erekllyeterében május 14. és július 10. között volt látható a kizárólag saját anyagunkból és erőinkkel létrehozott „Haydn hétszer”, míg a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetével közösen rendezett, ugyancsak májusban megnyílt „Joseph Haydn és Magyarország” emlékkiállítás 2010. március 31-ig látogatható a Zenetörténeti Múzeumban (1014 Budapest, Táncsics Mihály u. 7).

A „Haydn hétszer” megnyitóján – amelyet lényegében a teljes hazai zenetörténész-szakma megtisztelt jelenlétével – először Somfai László akadémikus elevenítette fel a magyar Haydn-kutatás hőskorát, amelyet éppen a nemzeti könyvtárba került Esterházy-gyűjtemény kutathatóvá válása indított el az 1950-es években. Ezután a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság képviselőjében Kárpáti János, a Zeneakadémia könyvtárának nyugalmazott vezetője emlékezett az idén száz éve született Vécsey Jenőre, aki az említett hőskor idején a Zeneműtár vezetője volt. A nyitóünnepség fényét a Haydn Barytontrio játéka emelte, egyézersmind kivételes alkalmat nyújtva a közönségnek, hogy megismerkedjék Esterházy „Fényes” Miklós kedvenc – de már a maga korában is kuriózumnak számító – vonós hangszerével. (A herceg udvari komponistájaként maga Haydn mintegy másfélszáz művet komponált a csellóhoz hasonlóan, láb között tartva játszott barytonra.)

Részlet a „Joseph Haydn és Magyarország” közös kiállításunkból (a Zenetörténeti Múzeumban)

Giuseppe Carpani olasz nyelvű Haydn-életrajza 1812-ből

A még zenebarát körökben is gyakran félreismert Joseph Haydn személyiségét a kiállítás – címével összhangban – hét oldalról kísérelte meg körüljárni. A zenetörténet-könyvekben többnyire „a szimfónia atyjaként” és „a vonósnégyes megteremtőjeként” emlegetett radikális *újító* bemutatását a környezete konzervatívabb ízlésvilágának is megfelelni próbáló *udvari kamaramester* napi rutinfeladatainak áttekintése követte. Hasonló ellentétpárt alkotott a harmadik és negyedik téma is, hiszen a zenei *humorista* tipikus megtestesítőjének tartott Haydn néhány hatásos gegjének felvillantása után a *hívó* komponista sokkalta kevésbé ismert egyházi műveire próbáltuk felhívni a figyelmet. Ezután a *magánemberről* tudhatott meg néhány érdekes adalékot az érdeklődő, s ennek ellenpontjául hatodik témaként a Haydnal mint a korabeli Európa egyik *hírességével* kapcsolatos dokumentumok kerültek a vitrinekbe. Végül pedig a *gyűjtő* Haydnt mutattuk be, emlékeztetve a látogatót, mennyire egyoldalú is a zeneszerző vidéki egyszerűségéről kialakított kép a hagyatékában maradt tekintélyes könyvtár és metszetgyűjtemény ismeretében. A „Haydn hétszer” cím azonban korántsem csupán a bemutatandó témák számát határozta meg: a Nemzeti Erekljetérben „kísérőzeneként” a zeneszerző hét művének részletei szólaltak meg, a Zeneműtár olvasótermében pedig a kiállítás nyitvatartása alatt – bővebb zenei illusztrációként – hét audio-csatornán a Haydn-életmű hét fontos műfajából válogatott műveket hallgathattak olvasóink. A kiállítótérben viszont – immár túllépve a hetes számon – egy fontos ráadást is kapott a látogató: az erekljetárlóban most először volt látható a zeneszerző 1804 táján összeállított műjegyzé-

ke, az ún. *Haydn-Verzeichniss*, amelyet tavaly sikerült megvásárolnunk az Országos Széchényi Könyvtár egyedülálló Haydn-gyűjteményének további fontos kiegészítéséül.

A Zeneműtár kamara-kiállításaként készült „Haydn hétszer”-rel szemben a „Joseph Haydn és Magyarország” a társművészetek alkotásaira is építő, nagyszabású kiállítás, mely teljesen betölti a Zenetörténeti Múzeum – a nemrégiben lezárult felújítás óta immár 450 négyzetméteres – belső terét. A tárlat alapkonceptióját Tallián Tibor, a Zenetudományi Intézet igazgatója dolgozta ki, aki az ország legkülönbözőbb közgyűjteményeiből összegyűjtött hatalmas anyagot hat téma köré csoportosította. (Ez a tény inspirálta Fazekas Gergely zenetörténészt, hogy a két Haydn-kiállításról a *Musika* folyóirat augusztusi számában közölt – egyébként igen meleg

hangú – recenziójának a „Haydn hatszor, Haydn hétszer” címet adja; jelen cikk „kétszer” címét már az ő ötlete inspirálta.)

Az első, *Ecclesia* feliratú terem Haydn vallásos műveit járja körül, a zenei kéziratokat többek között korabeli kegytárgyakkal, eredeti portrékkal és egy 18. századi, de ma is megszólaltatható orgonával társítva. Hasonlóan látványos a második terem, amelyben *Theatrum* mottóval elsősorban az eszterházai operaház működésével kapcsolatos dokumentumokat állítottunk ki: a Haydn vezényelte előadások kéziratot partitúráit, a más zeneszerzők operáihoz általa komponált ún. „betétáriák” unikális forrásait, az operaház és a kastély korabeli tervrajzait, valamint az ugyancsak „Fényes” Miklós szolgálatában alkotó Pietro Travaglia számos jelmeztervét (a Színháztörténeti Tár e terem berendezéséhez nyújtott segítségét ehelyütt is szeretnénk megköszönni). A középső, legnagyobb termet egy hatalmas molinó osztja ketté: első részében (*Camera*) Haydn néhány fontos hangszeres művét mutatjuk be azok megrendelőivel társítva – Esterházy I. Pál Antalt („Napszak-szimfóniák”), „Fényes” Miklóst (baryton-triók), Apponyi Antalt („Apponyi-kvartettek”) és Erdődy Józsefet („Erdődy-vonósnégyesek”) egyaránt egészalakos portrékon láthatjuk. A terem másik felében *Majores et minores* gyűjtőcímmel Haydn „kis és nagy” kortársával ismerkedhetünk meg az ugyancsak jelentős komponistává lett fivértől, Michael Haydntól kezdve a közeli barát Mozarton át a tanítvány Beethovenig (hogy ezúttal csak az igazán *majores* alkotókat említsük). A negyedik terem programatikusság felirata *Populus – Gentes*, ami egyfelől a Haydn zenéjében minduntalan

Részlet a „Haydn hétszer” kiállításból

felbukkanó népies témákra utal, másfelől pedig e témák gyakran „egzotikus” (magyar, cigány, horvát, stb.) eredetűre. Végül az utolsó három teremben – azok kisebb teréhez és meghittebb hangulatához illő módon – a zeneszerző személye kerül a középpontba: előbb Haydn édesapjának rohraui bognárműhelyét idézi meg egy korhűen berendezett szoba, majd pedig az Esterházyak szolgálatában töltött évtizedek néhány személyes dokumentumát mutatjuk be, így például a zeneszerző több eredeti levelét, egy szeretője, Luigia Polzelli számára komponált ária kottáját, vagy a zeneszerek szállásául szolgáló eszterházi *Muzsikaház* alaprajzát. Az utolsó terem fény és árnyék megindító kontrasztjára épül: a látogató a pályája csúcsára érkezett mester európai hírnevéhez kapcsolódó számos dokumentummal találkozik – egyszersmind viszont az utolsó évek olyan személyes tárgyaival is, mint az a kottás

névjegy, amelyre a komponálástól immár visszavonult Haydn egyik kései művének alábbi részletét nyomtatta: „*Hin ist alle meine Kraft, alt und schwach bin ich...*” („*Oda minden erőm, öreg és gyenge vagyok...*”)

A „Joseph Haydn és Magyarország” kiállításához fotókkal gazdagon illusztrált kiadvány is készült a Zene-történeti Múzeum vezetője, Baranyi Anna szerkesztésében és e sorok írójának angol és magyar nyelvű kísérőszövegével. Ez a remek kiállítású „katalógus” már önmagában is szép bizonyítéka a múzeum és a Zeneműtár közötti termékeny együttműködésnek, amelyre minden bizonnyal építhetünk a következő két esztendőben is: 2010-ben Erkel Ferenc, 2011-ben Liszt Ferenc születésének 200. évfordulójára emlékezünk majd – a tervek szerint a mostanihoz hasonló, nagyszabású közös kiállításokkal.

Mikusi Balázs
mikusi@oszk.hu

A BABITS-HAGYATÉK FOTÓANYAGÁNAK REVÍZIÓJA, RESTAURÁLÁSA ÉS DIGITALIZÁLÁSA

2009 év februárjában kezdődött el a Kézirattárban található Babits-hagyatékok (Fond III és Fond 172) fotókat tartalmazó állományrészének, palliumainak és albumainak revíziója, a negatív és fényképanyag restaurálása és digitalizálása.

A Babits hagyaték OSZK-ba érkezéséről, annak történetéről többen szóltak már, elsőként természetesen Keresztury Dezső, aki a Babits relikviák könyvtárukba kerülésének kezdeményezője és fő lebonyolítója volt. Az ő nyilatkozataiból tudjuk, hogy az 1950-es évek elején kezdődtek meg a tárgyalások közte és a költő özvegye, Török Sophie között, melynek következményeként a kulturális minisztérium 1952-ben megvette a kéziratos hagyatékot, melyet hamarosan a gazdag fotógyűjtemény és hangfelvételek is követtek. A fotók nagy részének készítője, Török Sophie ugyanis tudatosan gyűjtötte Babits Mihály életének dokumentumait (olykor még számláit, horoszkópját, lakásaik alaprajzait is megőrizte), s fotózni is az emlékállítási gondolatával és ösztönzésére kezdett el. Igyekezett a költő, író és irodomszervező életének szinte minden kiemelkedő pillanatát dokumentálni az esztergomi építkezéstől és kirándulásoktól a San Remo-i díjátvételen át a halál pillanataig. Emellett természetesen akadnak híres fotóműhelyek (pl. Rónai Dénes, Zelesky Károly, Székely Aladár) által készített felvételek is. A gyűjtemény nemcsak tartalmát, hanem számát tekintve is jelentős, az üveg és celluloidnegatívok, a papírnagyítások valamint az albumokba rendezett képek összességében a 4000-es nagyságrendet közelítik meg.

Állományvédelmi szempontból a legfontosabb teendő a negatívok megmentése volt, így elsőként Papp Judit restaurátor a III/2332-es jelzeten található két doboznyi, egyenként tasakolva elhelyezett üveg- és cellulóz-nitrátos negatív, keretezett diák és tekercsfilm restaurálását végezte el. Ebben a két dobozban 94 darab üvegnegatív, 331 darab cellulóz-nitrátos negatív, 7 darab keretezett dia és 4 kocka tekercsfilm volt, mely összesítve 436 képkocka restaurálását jelentette. Az anyag portalanítása után került sor szerves oldószeres tisztításra, melyet követően a negatívok

egyenként savmentes papírból hajtogatott négy füles tasakba kerültek. A 436 darab ismert és számmal ellátott negatív jelzete rákerült a tasakokra. E negatívok nagy része ismert volt, és az 1983-ban kiadott Babits képeit tartalmazó Fototékában szerepelnek azok pozitív variánsai. Előkerült azonban Fond III/2332/54 és Fond III/2332/55-ös jelzeten, két levelestári dobozban ömlesztve, egyéb tárgyak, különféle játékkártyák és más gyerekjátékok mellett 405 darab üvegnegatív, 281 db cellulóz-nitrátos negatívok, 28 kocka tekercsfilm, 61 keretezett és 13 keret nélküli dia, valamint 1 üvegdia. Így mindösszesen 798 darab, jelzet nélküli negatív került feldolgozásra, restaurálásra. Az utóbbi két dobozról Papp Judit megállapította a Babits fényképalbumok segítségével, hogy Török Sophie 1921 és 1941 között készített felvételeinek eredeti, eddig még ismeretlen negatívjai.

A restaurálás előtti állapot.

A negatívok erősen szennyezett állapota mellett felűnő volt egy kellemetlen, maró szag, ami a lágyhordozós negatívokból áradt. Papp Judit ebből arra a következtetésre jutott, hogy ezek között cellulóz-nitrátos, illetve cellulóz-acetátos is lehet, mégpedig szép számban. Mivel a cellulóz-nitrát már viszonylag alacsony hőmérsékleten is hajlamos az öngyulladásra, beazono-

sítása kiemelten fontos volt. Az elvégzett tesztek bizonyították a feltevést, hogy a feldolgozott és feldolgozatlan filmnegatívok egyaránt cellulóz-nitrátosak, mely egy kémiailag folyamatosan bomló anyag, aminek következtében a negatív deformálódhat, elszíneződhet, rugalmatlanná, törékennyé válhat. A lebomlás előrehaladott stádiumában a képi információ teljesen elveszhet. A nitrátos negatívok elkülönítése a gyűjtemény többi darabjától kiemelten fontos és sürgős feladat volt, mivel azok nemcsak magukban, hanem a gyűjtemény többi darabjában is visszafordíthatatlan lebomlási folyamatokat indíthattak el. A megőrzés érdekében az üvegnegatívok számára speciális üvegnegatív tároló dobozok, a lágyhordozós negatívok számára film negatív tároló dobozok kerültek beszerzésre, melyben az anyag a digitalizálást követően elhelyezésre került.

A negatívokról készített digitális felvételek alapján az esetlegesen létező papírnagyítások segítségével a képek leírását Rózsafalvi Zsuzsanna, a Kézirattár munkatársa végezte el, mint ahogyan a pozitívok feldolgozását is.

A Babits fond egykori feldolgozóinak a fotópozitívokat tematikus csoportokba rendezték és palliumokba helyezték el, egyúttal olyan nagyobb egységeket képezve, melyek számba veszik többek között Babits portréit, családi fotóit, a baráti társaságát, különböző élettereit (budapesti, szekszárdi és esztergomi otthonait)

és közéleti szerepvállalásának pillanatait, de még gégeműtétének eseményét is. A munka első fázisában az anyagok kiválogatására, összegyűjtésére került sor Szita Gábor kollégánk segítségével, ugyanis a képek a hagyaték különböző részeiben helyezkedtek el. A fotók revízióját követően az egyes fotók leírását kellett elvégezni, ugyanis a hagyaték egykori feldolgozóinak csak a tematikus fotócsoportoknak, s nem az egyes daraboknak adtak címet. Ezúttal az egyes fotók tartalmi feltárását is el kellett készíteni, mely nem csupán a felvételeken szereplők azonosításából állt, hanem a felvétel helyének és idejének azonosításából is, továbbá, ha gyűjteményünkben a felvétel negatívja is megvolt, vagy esetleg más pozitív, a két jelzet összekapcsolására, utalozására is sor került, illetve a Babits-fotó egy részét közlétező Fototéka jelzeteit is megadtuk, ha volt ilyen. Az anyag tartalmi szempontból legjelentősebb része, így például Babits Mihályról, Török Sophieról, a tágabb értelemben vett családról, a barátokról készült fotónagyítások a Fond III/2252- a 2278-as jelzettartomány között foglalt helyet, de a hagyaték többi

részében, olykor még levelek mellékleteként is találtunk fotókat. A fényképek tartalmi leírásában a már említett Fototéka, illetve Babits kortársainak, feleségének visszaemlékezései nyújtottak segítséget. A leírásokat a fényképek restaurálása és portalanítása követte, végül védőfóliákba és speciális fotódobozokba került az anyag, s így érkezett meg Merczel Gábor kollégánkhoz, aki kiváló minőségű, 1200 dpi-s digitális felvételeket készített a fényképekről. 47 palliumban és 7 albumban összesen 2329 fotó került feldolgozásra. A feldolgozó munka várhatóan a 2009-es év végén fejeződik be, ugyanis Szita Gábor kollégánk e Babits-hagyaték Limbus anyagában közel 950 ismeretlen fotóra bukkant, melyek főként

Török Sophie és fogadott lányuk, Babits Ildikó életét tematizálja! Ez a fotóanyag sosem került feldolgozásra, hiszen a hagyaték egykori feldolgozóinak nem találván fontosnak és érdekesnek azokat Babits Mihály szempontjából, egy – az olvasók és a kutatók számára is hozzáférhetetlen – halott állományrészbe, a Limbusba száműzték azokat. Jelenleg ennek az állományrésznek a restaurálása és leírása zajlik, mely bizonyára nem érdektelen a kutatók számára sem. Az anyag láthatóan részben az albumok és palliumok anyagával egyezik, sok esetben az oda bekerült képek variánsa, de dominánsan új, ismeretlen anyagról van szó.

A Kézirattárnak a Babits-fotóhagyaték megmentésére vonatkozó terve és munkája 2009 során befejeződik, melynek eredményeként a negatívok és pozitívok biztonságba kerülnek, az olvasók ugyanakkor egy, a digitalizálás révén praktikusabban és jobban feltárt anyaghoz juthatnak, melyek esetleges másolása is gyorsabbá válik a jövőben. Intézményünk 2010-re szóló kiadványtervében egy új, nyomtatásban megjelenő Babits-fényképalbum is helyet kapott.

Fontos megemlítenünk a feldolgozó és restauráló munkában résztvevő munkatársak mellett Káldos János különgyűjteményi igazgató, Földesi Ferenc, Érdi Marianne és Csillag Katalin osztályvezetők nevét, akik mindvégig figyelemmel kísérték Merczel Gábor, Papp Judit és Rózsafalvi Zsuzsanna együttes munkáját. Köszönet illeti Ackermann Ádámot is, aki a nem szkenelhető albumok egy részének fotózását végezte.

Fontos megemlítenünk a feldolgozó és restauráló munkában résztvevő munkatársak mellett Káldos János különgyűjteményi igazgató, Földesi Ferenc, Érdi Marianne és Csillag Katalin osztályvezetők nevét, akik mindvégig figyelemmel kísérték Merczel Gábor, Papp Judit és Rózsafalvi Zsuzsanna együttes munkáját. Köszönet illeti Ackermann Ádámot is, aki a nem szkenelhető albumok egy részének fotózását végezte.

Papp Judit – Rózsafalvi Zsuzsanna
stress@oszk.hu – rozsaafa@oszk.hu

Az egyik most restaurált fotón Babits Ildikó, Török Sophie és Babits Mihály a Reviczky utcai lakásukban.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET 150 ÉVE

EMLÉKKIÁLLÍTÁS ÉS SAJTÓTÁJÉKOZTATÓ AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN

Az Erdély legrégebbi tudományos intézetének másfél százados jubileumához kapcsolódó ünneppsorozat kiemelkedő eseménye volt az idén szeptemberben tartott sajtótájékoztató, illetve az alkalomhoz kötődő emlékkiállítás megnyitója intézményünkben. Monok István ünnepi köszöntőjében a két intézménynek év-ről-évre gazdagabbá váló kapcsolatáról szólt, ezt követően Egyed Ákos, az EME elnöke számolt be a 150. jubileumi év eddigi eseményeiről. Az ünnepi beszámolót követte Bitay Enikő, az EME főtitkárának ismertetője az OSZK és az EME együttműködéséről, az EME közelmúltban megnyílt Digitális Adattáráról, valamint

masztott gondolatot szemléltette, amely szerint a valóban értékes tudás csak alázattal, kitartó, szerény munkával közelíthető meg; valódi kultúrát teremteni csak ezzel lehet. A kora újkori Európában megjelent múzeumi gondolat nem piaci, árverési értékben mérhető kincsesházat jelentett, hanem sokkal inkább egy nemzet kulturális örökségének az otthonát, a nemzeti génusz lakhelyét. A múzeumi gondolat hasonló értelmezését rejtik magukban az EME szimbólumai is. Mikó híressé vált jelmondata (*Peragit tranquilla potestas quod violenta nequit* – Elvégzi a csendes hatalom azt, amit az erőszakos nem tud – Sipos Gábor ford.) nem csupán

a széles látókörű reformer koncepcióját tükrözi: a „csendes hatalom” itt ismeretelméleti tényezővé is válik, a teremtett világ titkaival szemben álló, megismerő egyén szükségyszerű alázatát, a hivatásához méltó tudós szerénységét jelenti.

A kiállítás kezdő tárlója az EME megalakulásának körülményeivel, a megalakulás előzményeivel kapcsolatos néhány dokumentumot mutatott be, a teljesség igénye nélkül, elsősorban arra összpontosítva, hogy az Egyesület megalakulásának ünnepi hangulatát felidézze. Külön tárlóban kaptak helyet az Egyesület formai, szervezeti változásait dokumentáló szabályzatok,

ügyrendek, névkönyvek, illetve az Egyesület Bölcsélet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztálya, amely az EME II. világháborút követő önkényes megszüntetéséig a legnépesebb szakosztálynak számított. Szintén külön tárlóban szerepelt a jelen idő szerint legnépesebb Orvosi Szakosztály. Közös tárlóban mutattuk be a többi régi szakosztályt: a jogit, a természettudományit és a matematikait.

Az EME korai időszak kiadványai (*Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvei, Erdélyi Múzeum, Orvostermészettudományi Értesítő, Múzeumi Füzetek*) szintén külön tárlóban szerepeltek. A folytonosságot jelezve a régi dokumentumok mellett látható volt az Erdélyi

Monok István főigazgató köszönti a vendégeket és a sajtó képviselőit.

Káldos János különgyűjteményi igazgató előadása az OSZK és az EME digitalizálási projektjeiről. Végül Perjámosi Sándor, a kiállítás egyik kurátora vázolta fel nagyvonalakban a VII. emeleti katalógustérben megrendezett tárlat koncepcióját, ezt követően a vendégek tárlatvezetésén vehettek részt.

A tizenhét tárlóból, illetve számos fali tablóból álló kiállítás nyitó plakátja az Egyesület régebbi és újabb szimbólumai segítségével az alapító, gróf Mikó Imre által megfogalmazott, személyes életpéldájával is alátá-

Múzeum legújabb száma, illetve a Múzeumi Füzetek új sorozatának darabjai is. Az eredetileg tudomány-népszerűsítő céllal megindított, később inkább szaktudományos jellegűvé vált vándorgyűléseket bemutató tárló fölött az OSZK Kisnyomtatvány-tárában őrzött eredetiről készült másolatban látható volt az 1906-ban, Marosvásárhelyen tartott első vándorgyűlés plakátja is.

Három külön összeállítás tisztelgett az EME három korai tisztségviselője előtt: Mikó Imre, az EME megalapítója és első elnöke; Brassai Sámuel, a Természettudományi Társulat elnöke, az Erdélyi Múzeum első igazgatója;

Az értékes kiállítást kurátori vezetéssel tekintették meg az érdeklődők.

végül Szabó Károly, az EME első könyvtárnoka következett a sorban. Látható volt az *Erdélyi Történelmi Adatok* első kötete Mikó Imre sajátkezű dedikációjával a Széchényi Könyvtár számára, Brassai számos tudományszakot felölelő szakkönyvei, tanulmányai, röpiratai mellett bemutatásra került a gyakorlatias példákra építő, *Számító Socrates* című, számos kiadást megért elemi iskolai számtankönyve is. Szabó Károly székely történelemmel, magyar honfoglalással, Árpád-korral kapcsolatos forrásközlései mellett látható volt a *Régi Magyar Könyvtár* II. kötete is, amelyet az EME bölcsészeti szakosztálya 1883. október 19-i felolvasó ülésén mutatott be a szerző.

Tudományszakok szerinti felosztásban kerültek bemutatásra az EME szaktudományos és tudománynépszerűsítő kiadványai, három tárlóban. Az első két tárlót a humán tudományok és a társadalomtudományok uralták: filozófia, irodalom és nyelvészet, könyvtár,

bibliográfia, irodalomelmélet és irodalomtörténet, történelem, művelődéstörténet, néprajz, színháztudomány. A harmadik tárlóban szerepeltek a természettudományok, főként legújabb kori szaktudományos kiadványokkal az orvostudomány, matematika, anyagszervezés, növénytan, mezőgazdaságtan köréből. A falon látható fotók és szövegek a György Lajos által megindított *Erdélyi Tudományos Füzetek*, illetve Jancsó Elemér által szerkesztett *Erdélyi Ritkaságok* c. sorozat történetébe vezették be a látogatót, a tárlókban látható eredeti dokumentumokkal együtt. Az utolsó tárló a kényszerű szünet évtizedeiben

egész nyelvtudományi intézetet helyettesítő, a kolozsvári egyetemen önálló iskolát teremtő Szabó T. Attila professzor munkásságát próbálta bemutatni elsősorban főművének, az *Erdélyi Magyar Szótörténelmi Tár* immár monumentálissá nőtt sorozatán keresztül, illetve a szakma iránti alázatban, egyszerűen példaadó tudós korai helynévtörténelmi dolgozatain keresztül, amelyek később a Tár szerkesztéséhez vezettek. Az EME keretein belül a két

világháború között zajló humántudományos munka transzszilván jellege felől közelítve szinte jelkép-értékű az a nyitott nézőpont, amely alapján az „adatmilliomos” nyelvész, szakítva a korábbi nyelvtörténelmi szótárak purista koncepciójával, a Tár szócikkei között szerepelteti a korabeli latin, román, német jövevényszavak és kölcsönzavak sokaságát, belátva, hogy az erdélyi magyar nyelv fejlődéséről alkotott képünk ezek hiányában töredékes, szakszerűtlen volna.

Végezetül érdemes megemlíteni, hogy a tárlatot kísérő fali tablók sorozata az 1859–1950 közötti korszakban az Egyesület szellemi vagyonát sokféleképpen gazdagító nagynevű tudósokat, közéleti személyiségeket mutatott be, rövid életrajzok kíséretében. A kamarakiállítás kurátorai Perjámosi Sándor és alulírott voltak, a kiállítás és a sajtótájékoztató koordinálásáért a Tudományos igazgatóság illetve a Közönségkapcsolati osztály felelt, de köszönet illeti a Fotólabor és a Raktári osztály munkatársait is.

Csobán Endre Attila
acsoban@oszk.hu

„MI MINDENT KELL TUDNI?” – AZ ÖRKÉNY HONLAPRÓL

Az Örkény István életműve előtt tisztelgő honlap (<http://orkenyistvan.hu>) az Örkény-család és az Országos Széchényi Könyvtár között létrejött megállapodás eredményeként készült 2009 tavaszán. A tartalomszolgáltatást április elején mutatta be a nemzeti könyvtár, Örkény István születésnapjához (1912. április 5.) közel eső időpontban, április 8-án. A szolgáltatás az eFestival multimédia verseny döntőjében „A magyar kulturális örökség digitális megőrzése” kategóriában megkapta a díjnyertes digitális média alkalmazás minősítést 2009 novemberében.

Örkény Istvánné Radnóti Zsuzsa 2008 kora nyarán kereste meg Monok István főigazgató urat azzal a hírrel, hogy a család döntésének megfelelően szeretnék közzétenni Örkény István életművének néhány kiemelkedő darabját a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalain. Ezt követően a Palatinus Könyvkiadóval való megállapodás eredményeként négy kötetet digitalizált a nemzeti könyvtár. Az így jogtisztán rendelkezésünkre álló szövegek adták az ötletet, hogy a Tartalomszolgáltató Osztály, a Színháztörténeti Tár az Informatikai Igazgatóság segítségével – a családdal egyetértésben és hathatós támogatásával – a nemzeti könyvtár gyűjteményének virtuális gazdagításként multimédiás honlapot készítsen.

A legismertebb és legnépszerűbb Örkény-műveket tartalmazó kötetek mellett (Válogatott *egyperces novellák*, *Tóték*, *Macskajáték* stb.) számos egyéb szöveg, ill. részlet közzétételére is engedélyt kapott az OSZK a megbeszélések során – *Pisti a vérzivatarban*, *Lágerek népe*, *A mesterség titkaiból* stb. – azzal a megszorítással, hogy ezek a művek csak a honlapon keresztül legyenek elérhetők, azaz ne kerüljenek be a MEK gyűjteményébe.

A honlapon publikált Örkény-művek mellett – hozzáadott szellemi munkaként – készültek el az író műveinek, ezek műfordításainak, valamint a róla szóló szakirodalomnak a válogatott bibliográfiái, az Örkény

és művei által ihletett szépirodalmi alkotások listája, és a legismertebb drámáinak magyarországi, valamint külföldi színházi bemutatóit tartalmazó öt lista. Az internet adta lehetőségeket kihasználva a listák és bibliográfiák számos eleme kattintható, s így azonnal elérhető a honlapon keresztül. Számos színházi jelenetfotót, Örkény István életét bemutató fotót, színlapot, színházi- és filmplakátot, kéziratot, újság- és folyóirat-részletet digitalizáltunk a nemzeti könyvtár és a család gyűjteményéből. A szolgáltatás közli ezeken kívül Örkény István pályaképét, képekkel gazdagított életrajzát, a róla készült, illetve művei által ihletett képzőművészeti alkotások fényképét, az *Érdekessegek* menüpont alatt pedig az Örkény műveiből elhíresült

közszájon forgó szavak, idézetek, történetek és szövegek csokrát és számos egyéb különlegességet is.

A majd 350 kép mellett számos multimédia-elem is gazdagítja a honlapot. A Kossuth Kiadó a Mojzer Kiadó és a Hungaroton Kft. segítségével köszönhetően Örkény István hangja (saját művei és riportok) és több egypercese is meghallgatható az oldalakon Mácsai Pál előadásában. A mozgóképek között részlet látható Fábri Zoltán *Isten hozta Örnagy Úr!* és Makk Károly *Macskajáték* című filmjéből, valamint elérhető a Valló Péter által rendezett *In memoriam Ö. I.* című előadás tévéváltozata és Pacskovszky József filmje, *Az igazi halál* című alkotás is.

A honlaphoz angol nyelvű összefoglaló is készült – kiegészítve az angol fordítások bibliográfiájával, több szöveggel és néhány angol nyelvű méltatással is.

Elismerésünket fejezzük ki az

Országos Széchényi Könyvtárnak,

az **eKultúra / A magyar kulturális örökség digitális megőrzése / eTudomány** nevezési kategória

MÁSODIK HELYEZETTJÉNEK

az **orkenyistvan.hu** című weboldal kimunkálásáért.

E pályamunka – értékeiért fogva – jogosult a **DÍJNYERTES DIGITÁLIS MÉDIA ALKALMAZÁS** cím viselésére.

AWARDED HUNGARY 2009
DIGITÁLIS MÉDIA ALKALMAZÁS
MULTIMÉDIA
MULTIMÉDIA

AKIK A MEGMÉRÉTTETÉS SZAKMAI HITELET BIZTOSÍTOTTÁK:

Bartha Katalin / Bellus Mónika / Dombi Gábor / Faragó Judit / Fekete Zsombor / Forgó Sándor / Hangfalvi Ferenc / Hernádi Gábor / Kaszai Pál / Kovács János Zoltán / Mayer Erika / Márkus Zsolt / Minarics József / Nagy Andrea / Nagy Sándor / Sas Tibor / Sárközi Erika / Slemmer László / Szász Eszter / Turák János / Vitályos Gábor / Wagner Balázs

Dr. Minarics József
Magyar Tartalomipari Szövetség ügyvezető elnöke
a zsűri nevében

2009. NOVEMBER 10. eFesztivál 2009

Az eFesztivál oklevele.

Az Örkény István-honlap adatbázisában tárolt szövegek és a 400 virtuális oldalon közölt több száz dokumentum közötti tájékozódást keresési funkció segíti. A szolgáltatást az ingyenes és nyílt forráskódú, szabadon felhasználható Drupal tartalomszolgáltató rendszer működteti. A honlap arculatának megtervezéséhez az Örkény István lakásában készült fotók adták az ihletet, a belépéskor pedig Örkény István Continental típusú írógépének hangja hallható. A OSZK szoros kivételként tekintett attól, hogy a nemzeti könyvtár neve szerepeljen a domain-névben, mivel azt Örkény István családja vette meg és bocsátotta a nemzeti könyvtár rendelkezésére.

A folyamatosan bővülő szolgáltatás jó példája annak, hogy a nemzeti könyvtárban őrzött gazdag gyűjtemény és a virtuális tér kínálta lehetőségek együttesen új minőséget hozhatnak létre, illetve ösztönözhetik további ötletek születését. Az Országos Széchényi Könyvtár a Magyar tanárok Egyesületével együttműködve *Tanuljunk Örkényről!* címmel pályázatot hirdetett magyartanárok részére. A pályázat célja az volt, hogy megismertesse és megszerettesse Örkény István sokrétű művészetét, valamint előremozdítsa az új számítástechnikai eszközök minőségi használatát az oktatásban. A díjazott pályamunkák megtekinthetők az Örkény-honlapon.

Mann Jolán – Sudár Annamária
mannj@oszk.hu / sudara@oszk.hu

A honlap „beköszönő” oldala.

BEKÖSZÖNŐ – Örkény István szavaival

„Amikor megszülettem, olyan feltűnően szép voltam, hogy a főorvos karjára vett, és szobáról szobára végigmutogatott a klinikán. Azt mondják, még mosolyogtam is, amitől a többi anak irigyen felsőhajtottak. Ez röviddel az első világháború kitörése előtt történt, 1912-ben, s azt hiszem, ez volt egyetlen teljes értékű sikerem. Ettől kezdve életem folytonos dekadencia. Nemcsak szépségemből vesztettem, fogaimból s hajamból hullattam el, hanem a külvilággal szemben is egyre inkább alulmaradtam. Se akaratomnak nem tudtam érvényt szerezni, se tehetségemet kihasználni. Hiába tudtam, hogy író akarok lenni, apám patikus volt, s ahhoz ragaszkodott, hogy én is az legyek. S még ez se volt neki elég! Arra vágyott, hogy több legyen nála, s amikor patikus lettem, még egyszer egyetlenre küldött, hogy vegyészernök is legyek. Újra várhattam négy és fél évig, amíg szívvel-lélekkel az írásnak szentelhettem magam. De meddig? Állig vettem néhány mély lélegzetet, amikor kitört a háború. Magyarország hadat üzent a Szovjetuniónak, s engem kivittek a frontra, ahol hamarosan megverték a mi hadseregünket, engem pedig elfogtak az oroszok. A fogságban megint eltöltöttem négy és fél évet, de hazatérve újabb viszontagságok vártak, melyek nem könnyítették meg az én írói pályámat. Már ebből is mindenki láthatja, hogy amit ilyenformán a világra sikerült hoznom – néhány kisebb-nagyobb regényt, öt-hat novelláskötetet, két szindarabot –, úgyszólván titokban írtam, néhány szabad órámban, valamit sikerült ellátnom a kötetelésnél. Talán az az oka, hogy mindig

BEKÖSZÖNŐ
ÉLETRAJZ
PÁLYAKÉP
ÖRKÉNY ISTVÁN MŰVEI
ÖRKÉNY A SZÍNHÁZBAN
GALÉRIÁK
HANGOK
MULTIMÉDIA

keresés

ÖRKÉNY ISTVÁN HONLAP

ÖRKÉNY ISTVÁN RÓL
TANULJUNK ÖRKÉNYRŐL
KAPCSOLÓDÓ OLDALAK
HÍREK
IMPRESSZUM
ENGLISH

A MŰVÉSZI KÖNYV

KIÁLLÍTÁS AZ OSZK REGULY ANTAL MŰEMLÉKKÖNYVTÁRÁBAN

A könyv és művészet kapcsolatát a művészi kidolgozású kódexektől mai művészkönyvekig több megközelítésben lehet vizsgálni. Mivel a zirci kéziratok ma az OSZK Kézirattárában találhatóak a kiállítás időhatárát a nyomtatás korszakától határoztuk meg napjainkig. Állományunk számos művészeti ággal foglalkozó művet tartalmaz. Ebből válogattuk a kiállítás egyik vonulatát a művészeti témájú könyveket. Szemezgetve belőlük, az egyik legrégebbi közülük Étienne Du Pérac első kiadású „I vestigi dell' antichita di Roma” munkája, melyben a 16. században élt francia építész az antik Rómát mutatja be rézmetszeteken. Joachim von Sandrart „Teutsche Academie der edlen Bau-, Bild-, und Mahlerey-Künste” nyolc kötetes sorozata a német művészettörténet egyik legfontosabb elméleti és forrás-

műve, kiállításunkon a 18. századi, második kiadása szerepelt. Grandiózus alkotás Johannes Kip-től a „Nouveau theatre de la Grande Bretagne” (London, 1727) munkája, amely gyönyörű kidolgozású metszeteken mutatja be a 18. századi Anglia építészeti értékeit. A művészettörténeti albumok közül külön figyelmet érdemel Karl von Lützwow „Die Kunstschatze Italsens” című műve, melyből Michelangelo egy Madonna relifjét mutattuk be, amely a kötetben egy gyönyörűen kivitelezett rézkarcon szerepel. Ez a kötet egyben képviseli a német könyvművészeti mozgalmat is, igényes tipográfiájával és kötésével. A magyar könyvművészetet két Malonyay Dezső munka bemutatásával szerepeltettük. Ezek közül a „Magyar képírás úttörői” (Budapest, 1905) külön említést érdemel, a kézzel merített papírra készült, gyönyörűen kimunkált fametszetes, szecesszió könyvdíszekkel.

A kiállításunk második vonulata művészkönyveket mutatott be, a Magyar Művészkönyvalkotók Társasága,

Balogh Írisz: Pop-up krónika. 2009.
Thuróczy János: Chronica Hungarorum.
Augsburg, 1488, Erhardt Ratold.

Meisterwerke der Holzschneiekunst... 1879, J.J. Weber.
Malonyai Dezső: A magyar képírás úttörői.
Budapest, 1905, Franklin-Társulat

valamint a helyi művészeti szakközépiskola tanárainak munkái közül válogatva. Sikertelenül igen neves alkotókat megnyernünk, így szerepelt többek között Butak András, Kiss Ilona, Pataki Tibor, Stroe Krisztián és Szyksznian Wanda egy-egy alkotása. A mai munkák mellé pedig régi könyveket csoportosítottunk, melyek vagy témájukban, vagy kötésükben illettek hozzájuk, s így teljesen új és érdekes installációk jöttek létre. A kiállítás egyik legsikeresebb darabját Balogh Írisz készítette, akit Thuróczy János „Chronica Hungarorum” ihletett meg, s alkotta meg ennek analógiájára a „Pop-up krónikáját”.

Érdekes szemszögből tárgyalta a könyv és művészet viszonyulását a kiállítás harmadik vonulata: a könyvek mint a képzőművészet modelljei. Hegedűs B. Piros kollázsain, Szeifert György montázsain, Szabadvári Attila litográfiáin, Balogh Vera, Földesi Barna és Lengyel András festményein mind-mind a könyv képi megjelenítést valósították meg. Az alkotásokat a műemlékkönyvtár folyosójának falain helyeztük el.

A kiállítást 2009. június 21-én Monok István főigazgató nyitotta meg a zirci Múzeumok Éjszakája rendezvénysorozat keretében, s szeptember végéig több mint 6400 érdeklődő tekintette meg.

A sikeres tárlat rendezői Németh Gábor, Szabadvári Attila és Szeifert György voltak.

Németh Gábor
gnemeth@oszk.hu

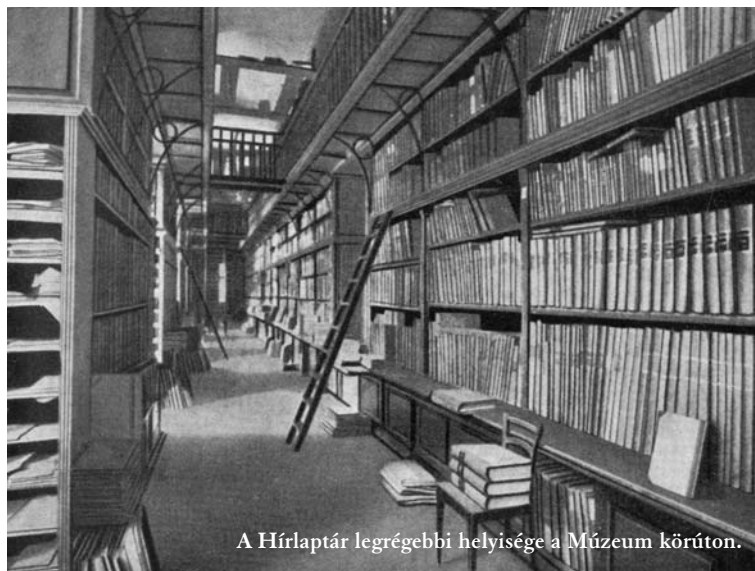
125 ÉVES A HÍRLAP- ÉS FOLYÓIRAT GYŰJTEMÉNY

Ma, a születésnap csomagok és egyéb alkalmi összeállítások idején talán kevesen gondolnak arra, hogy mi csoda erőfeszítéssel hozták létre, és milyen gondosan és előrelátóan gyarapították elődeink azt a gyűjteményt, amelynek létrejöttéért id. Szinnyei József oly kitartóan küzdött. Az ő két évtizedig tartó „lobbizása” vezetett oda, hogy Trefort Ágoston közoktatási miniszter 1884. július 2-án végre elrendelte az Országos Hírlapkönyvtár létrehozását a Magyar Nemzeti Múzeum keretében. A rendelet végrehajtására természetesen Szinnyei kapott megbízást, aki ekkor még az Egyetemi Könyvtárban volt alkalmazásban, ezért feladatát a két könyvtár között megosztott munkaidőben végezte. Segítőivel, Kereszty Istvánnal és Váczy Jánossal – a két napidíjas munkatársal – és egy szolgálival, néhány nap elteltével hozzá is fogott a Nemzeti Múzeum állományának rendezéséhez,

feldolgozásához, majd kiegészítéséhez, az Egyetemi Könyvtár, az Akadémiai Könyvtár, a Nemzeti Kaszinó és az Erdélyi Múzeum hírlapanyagával. Rendkívüli, és nemzetközi szinten is élenjáró volt ez az igyekezet, hiszen a Bibliothèque National-on és a British Library-n kívül nem akadt hasonló intézmény, de hasonlóan gazdag gyűjtemény sem egész Európában. A Nemzeti Múzeum és annak könyvtára két okból látszott alkalmasnak arra, hogy egy ilyen nagyszabású terv megvalósításának helyszíne legyen. Először azért, mert a legnagyobb hírlap gyűjteménnyel rendelkezett, másodsor pedig azért, mert az alapító gróf Széchényi Ferenc szándéka szerint, alapításától kezdve, országos, nemzeti, megőrző feladatokat ellátó intézmény volt maga is. Hogy e feladatát maradéktalanul betölthesse, már 1802-ben rendelet született arról, hogy az Egyetemi Könyvtár mellett, a Nemzeti Múzeum is részesüljön kötelezpéldányban. A kormány megbízásából Szinnyei 1885 és 1887 között fölkereste az ország összes hírlapnyomdáját, hogy személyesen győzze meg a nyomdászokat, a lapok beküldésének fontosságáról, amit melleleg az 1848. évi XVIII. tc. is előírta. Szinnyei 'turnéi' sikeresnek bizonyultak. A gyűjtemény szépen gyarapodott, rendeződött.

Az I. világháború alatt a kötetzeti kapacitás csökkenése miatt, az állomány már-már 'kezelhetetlenné' vált. A feldolgozás lelassult, a kötetlen hírlapok száma pedig ismét növekedett. Ennek ellenére, a könyvtár vezetése és munkatársi gárdája, rendkívüli erőfeszítéseket tettek a háborús nyomtatványok, köztük a hírlapok beszerzésére is. A könyvtár vezetői felhívással fordultak a diplomáciai testületekhez és más hivatalokhoz, hogy munkatársaik kísérik figyelemmel és gyűjtsék össze a háború dokumentumait. Több magánszemély (köztük tanárok, papok, tudósok) önkéntes gyűjtőmunkájával igyekeztek pótolni a háborús viszonyok miatt elmaradt kiadványokat. A háborút követő békekötés után, sok nyomda és nyomtatvány került ki a kötelezpéldány rendelet hatálya alól, így a beszolgáltatott lapok száma 1920-ban a korábbiaknál már csak a 20-25 %-át érte el. A hiányt ismét vásár-

A Hírlaptár legrégebbi helyisége a Múzeum körülton.

lásokkal és komoly egyéni áldozatokkal próbálták pótolni a Nemzeti Könyvtár munkatársai és hívei.

A II. világháború is alaposan beleszólt a Tár 'nyugodt' életébe. A nagyobb harcok idején, és főként Budapest ostromakor a hírlapkötetek lekerültek a Nemzeti Múzeum pincéjébe, majd a harci zaj elültével ismét visszakerültek helyükre, a raktári polcokra. Ez 20.000 hírlapkötet kétszeri mozgatását jelentette, ami az itt dolgozóktól emberfeletti erőfeszítést kívánt. A háború után módosult a könyvtár gyűjtőköre. Az új országhatárokon túlról korábban csak a magyar nyelvű lapokat gyűjtötte a könyvtár,

ám később a szomszéd országok, valamint a történelmileg, diplomáciailag fontos régiók népeire, földjére, kultúrájára vonatkozó irodalmat, így azok legfőbb hírlapjait is. Tekintettel az emigránsok növekvő számára, egyre fontosabbá váltak a távolabbi földrészekén élő magyarok lapjai is. A tartalmi bővülés mellett fokozatosan egy komoly tipológiai átrendeződés is történt 1945 és 1957 között. Szinnyi Hírlapkönyvtára még csupán a hírlapokról szólt, tehát az egy hónapnál gyakrabban megjelenő sajtótermékekről. Mivel a lapok periodicitás szerinti szétválasztása egyre nehezebbé vált, a Hírlaptár gyűjtőköre kibővült az ennél ritkábban megjelenő folyóiratokkal.

A Tár, mondhatni fénykorát, Dezsényi Béla irányítása alatt élte. Dezsényi 1943-ban vette át, az ekkor már Hírlaptárnak nevezett részleg vezetését, amit 1962-ig látott el. Ez a húsz év sem volt mentes a nehézségektől, ám ennek ellenére (vagy éppen ezért), munkatársaiból igen jó közösséget létrehozva, szorgalmas, lelkes és szervezett munkával, igen szép eredményeket tudott felmutatni. Úgy tartotta, hogy a Hírlaptár „fokozott tudományos felelősséggel tartozik, a megőrzés és a feldolgozás általános kötelezettségein felül...”¹ Ezt a tudományos felelősséget Dezsényi megosztotta kollégáival. A napi munkán túl, megkívánta tőlük a szakirodalomban való naprakészséget, ismereteik gyarapítását, a sajtótörténeti kutatómunkát és a publikációkat is. Az ő vezetésével 1946-ban megkezdődött a folyóiratok repertorizálása, a cikk-katalógus

építése, valamint külső- és belső munkatársakkal, akadémiai célhittel a hiányzó korszak-bibliográfiák anyagának a cédulázása. Ennek első eredménye *A magyar sajtó bibliográfiája 1945-1954*, 1956-os megjelenése volt. A Hírlaptár – „mint kutatólaboratórium” – sajnos nem sokáig tölthette be ebbéli küldetését. Dezsényit eltávolították a Tár éléről és néhány év múlva előkerült a funkcionális munkaszervezet kérdése is. Eszerint a külön-

gyűjteményeket a gyarapítás – feltárás – használat modelljének megfelelően kívánták felosztani, és a könyvtár megfelelő részlegeihez csatolni. A tárukban őrzött dokumentumok sajátosságaira való tekintettel, a többi tár esetében elálltak ettől, a Hírlaptárra vonatkozóan azonban nem. 1971-ben elsőként a gyarapítást választották le a Tárról, majd ezt követően az olvasószolgálatot (és vele együtt a tájékoztatást), valamint a raktározást is. Ez az átszervezés ekkor csupán szervezeti megosztottságot jelentett. Az igazi „szétszórásra” 1985-ben, a Budai Várba való beköltözéskor került sor. Ezt ekkor már a hajdani Hírlaptár mérete is indokolta, mivel úgy tűnt, hogy az új épületben nincs megfelelő nagyságú hely, ahol a teljes Hírlaptár elhelyezést nyerhet. A Tár korábbi feladatain ezentúl, több – olykor fizikailag egymástól igen távol lévő – különböző részleg osztozott.

Pár év múlva – tapasztalva a döntés negatív következményeit – a Főigazgatói Kollégium ismét napirendre tűzte a Hírlaptár-kérdést. A könyvtár főigazgatója 1988. november 4-én létrehozott egy munkabizottságot. Tagjainak feladata az volt, hogy tanulmányozzák a Hírlaptár újbóli felállításának lehetőségét. Illyés Katalin elkészítette a „*Javaslat a Hírlaptár önálló szervezeti egységként való megszervezéséről és működéséről*” című tanulmányát, amit a bizottság többi tagja véleményezett. A könyvtár vezetősége – e vélemények és javaslatok nyomán, a helyi adottságokra való tekintettel – a kérdést elvetette. A döntés következményei nyilvánvalóak: a hírlap- és folyóirat gyűjtemény többé nem különgyűjtemény, de természeténél fogva nem válhatott igazán a törzsgyűjtemény részévé sem. Igen nehezen megvalósítható – mondhatni meglehetősen visszszorult – a hírlapok „érdekvédelme” is, mint ahogyan a hírlapok „rendetlen természetét” valamennyi oldalról jól ismerő szakemberek képzése is lehetetlenné vált. Bízunk azonban abban, hogy – amint azt Görgey tábornok mondta, „*az igaz ügy örökre veszve nem lehet*” –, a könyvtár jelenlegi és jövőbeli munkatársai, használói éppen olyan gonddal és lelkesedéssel vigyáznak az egykori Hírlaptár értékeire, mint azt elődeink tették. A 2009-ben megszületett Sajtótörténeti Osztály és a könyvtárban működő akadémiai sajtótörténeti kutatócsoport pedig, betöltik majd azt az űrt, amely az Országos Hírlapkönyvtár, a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának Hírlaposztálya, majd a Hírlaptár és ezek nagytudású, szorgos munkatársai maguk után hagytak.

Kocsy Anikó
akocsy@vipmail.hu

¹ Periodikák a könyvtárban / Dezsényi Béla [Bp.] : [OSZK], 1954. - 7.p.

² A magyar sajtó bibliográfiája. 1945-1954 / Dezsényi Béla, Falvy Zoltán, Fejér Judit. – Bp. : Művelt Nép, 1956. – 159 p.

MEGÚJULT AZ APOR-KÓDEX

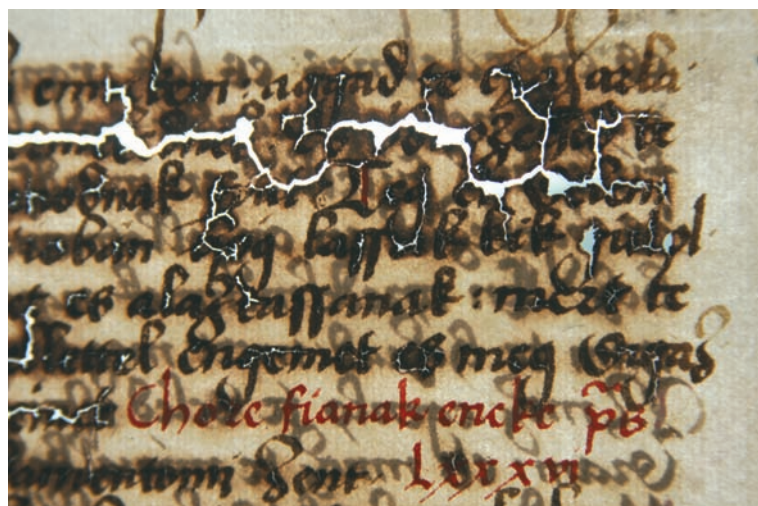

Az ötszáz éves kódex a Székely Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy) tulajdona, kölcsönzésére s magyarországi restaurálására, ezáltal megmentésére komoly diplomáciai és szakmai erőfeszítések árán került sor.

A közepméretű, nyolcadrét alakú könyv a negyedik legrégebbi nyelvemlékünk, s az első magyar bibliafordítás, az úgynevezett Huszita Biblia része. (A kódex a bibliafordítás zsolttárait tartalmazza, ám nevével ellentétben valószínűleg ferences szerzetesek keze nyomát is viseli, egyéb feltételezések szerint pedig premontrei, bencés, sőt akár világi eredet sem zárható ki.) Kötését a Nyulak-szigeti apácák készítették Budán – néhány általuk másolt egyházi szöveggel kiegészítve – a XVI. század elején. A kódex nevét Szilády Áron adta, a tulajdonos báró Apor Péter tiszteletére. A könyv 1877-ben került elő egy leszármazottól, báró Apor Zsuzsannától, aki a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak ajándékozta.

A negyvenes évek elején hasonmás kiadásban is megjelent kódex Budapesten vészelte át a második világháborút. (Arról keveset tudni, hogy akkor megkísérelték-

e restaurálását, az viszont tény, hogy később, nem tudván a pesti őrzésről, sokan semmisnek hitték, hiszen a háború alatt a könyvritkaságokat és egyéb értékes műtárgyakat Erdélyből nyugatra menekítő szállítmányt bombatalálat érte, így azt gondolták, az Apor-kódex is köztük volt).

A székelyföldi intézmény legbecsesebb darabja végül 1953-ban került vissza Romániába, de azóta folyamatosan károsodott a magas savtartalmú tintája miatt. A végső pusztulás veszélyét elkerülendő így mindenképp szükség volt a helyreállítására, csakhogy egyáltalán nem ment egyszerűen! Az őrző múzeum a rend-

szerváltás után több alkalommal is megkísérelte megszervezni a restaurálását, de egyetlen esetben sem sikerült elkezdni a konkrét munkát. A sepsiszentgyörgyi intézmény mindvégig támogatta a kódex szakszerű magyarországi restauráltatásának gondolatát is, hiszen elemi érdeke volt, hogy ne hagyja kárba veszni féltve őrzött kincsét, akkor is, amikor saját, otthoni erőfeszítéseik kudarcokkal végződtek. Az Országos Széchényi Könyvtár többször felajánlotta segítségét, de sajnos egy bő évtizedig falakba ütközött. A kilencvenes évek második felétől kezdődően a határon túli restaurálás ellen

leginkább szakmai köntösbe bújtatott diplomáciai kifogásokkal élt a román fél, miközben a múzeumi páncélszekrényben szó szerint hulltak ki a betűk az ötszáz éves könyvből!

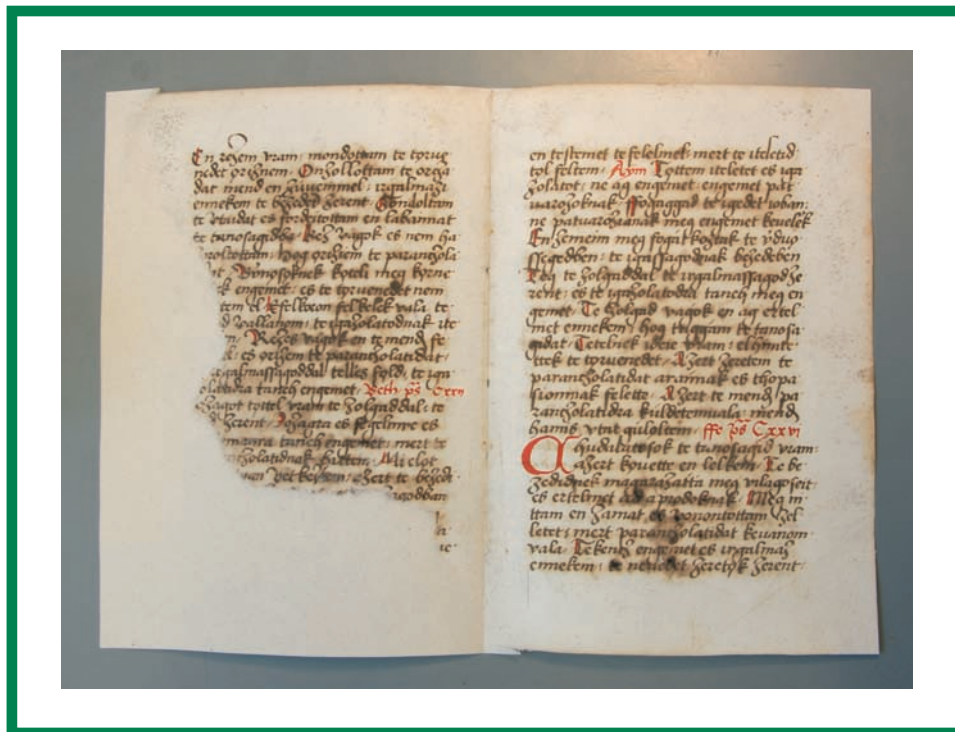
A 2009-es magyar nyelvemlékiállítás előkészületei kapcsán ismét felvetődött a kódex kölcsönzéssel egybekötött restaurálásának, megmentésének a lehetősége. Az OSZK részéről a Tudományos igazgatóság koordinálásával a szakmai és diplomáciai erőfeszítések sikeresen zajlottak, mindemellett Románia uniós csatlakozásával is változtak némiképp a viszonyok, így az intézményközi szakmai kooperáció lehetőségei is jobban körvonalazódtak, s egy háromoldalú (a két nemzeti könyvtár illetve a székelyföldi múzeum közti) megállapodás és kiállítási kölcsönszerződés keretében egy bő évre sikerült átkérni a kódexet a teljes körű restaurálásért, illetve digitalizálásért cserébe. A kölcsönzés a hasonló kiadás közös megjelentetésének lehetőségét is tartalmazza.

„Látjátok feleim..” Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig című kiállításon nem csupán a megújult Apor-kódex szerepelt, hanem egyik fő látványosságként a Huszita Biblia részeit őrző mindhárom kódex, melyek történelmük során először kerültek együttesen bemutatásra! Az időben legrégebbi Bécsi kódexszel az OSZK büszkélkedhet, az újszövetségi

Evangéliumokat tartalmazó Münchener kódex kölcsönzését a Bayerische Staatsbibliothek tette lehetővé, a most megmenekült Apor-kódex pedig ezentúl méltóképpen mutathatja be a huszitának mondott bibliafordítás zsoltaírait.

Ha a reinkarnálódott könyv 2010 tavaszán visszakerül a Székely Nemzeti Múzeumba, külön kiállítást nyitnak tiszteletére, annak történetével és restaurálási állomásaival. Addig is, az OSZK-ban nemesmásolat és kiállítási verzió is készül az Apor-kódexből.

Az igen kényes és hosszasan tartó restaurálási folyamat a Balassi Intézet támogatásával még 2008 év végén kezdődött el! (Az Apor-kódex háromféle ismeretlen kézírásból és tintából tevődik össze, így az egyik alapvető nehézséget a különböző savtartalom jelentette, melyek függvényében változó mértékben esett ki a papír az írásjelek alól.) A 2009 októberében megnyílt

Köszönet mindenkinek, aki a nemes ügyet segítette, külön köszönet illeti Tóth Zsuzsa vezetőrestaurátort, a nagyszerű munkáért!

Boka László
boka@oszk.hu

A Magyar Nyelv Éve 2009 programsorozatában az Országos Széchényi Könyvtár nagyszabású kiállítást rendezett a magyar nyelv középkori emlékeiből „*Látjátok feleim...*” - *Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig* címmel, melyen szinte minden kiemelkedő jelentőségű nyelvemlékünk helyet kapott. Az egyedülálló kiállítást Sólyom László köztársasági elnök úr nyitotta meg. A tárlathoz reprezentatív nagykatalógus és kétívnyi faksimile dosszié is készült, utóbbi elsősorban a közoktatás számára. A nyitás napja óta az érdeklődő nagyközönség tudományos, illetve ismeretterjesztő honlap révén is ismerkedhet frott nemzeti kincseinkkel, amelyek a legfontosabb nyelvemlékek mellett a hozzájuk tartozó népszerűsítő tartalmat (hanganyagok, képek, interaktív média kapcsolatok stb.), sokszínű és közérthető eszközökkel jelenítik meg. Az MTA Nyelvtudományi Intézetének együttműködésével a

Nemzeti Könyvtár tudományos igényű honlap-felülete hosszú távon kíván a magyar nyelvemlékekkel kapcsolatos kutatások gyűjtőpontja lenni.

A 2009-es Kazinczy emlékévkapcsán meghirdetett Magyar Nyelv Éve programsorozatának OSZK-s eseményeiről, (kiállítás, konferencia, honlap, egyebek) részletesen a 2010-es Mercuriusban olvashatnak. Az alábbiakban köztársasági elnök úr köszöntőjét, illetve a Manuscriptorium kiállítóterében megrendezett kamara-kiállításról olvashatnak. A Kazinczy-évforduló előtt a Nemzeti Könyvtár ugyanis további tárlattal is tisztelgett. *NYELV. EMLÉK. TEREMTÉS - KAZINCZY* címmel a Kézirattár Kazinczy-ereklyék révén mutatta be az írott magyar nyelv kezdeteitől a nagy megújulásig terjedő időszak összetett hátterét, Kazinczy és a nyelvemlékek viszonyát.

SÓLYOM LÁSZLÓ BESZÉDE A „LÁTJÁTOK FELEIM...” KIÁLLÍTÁSON

Tisztelt Főigazgató Úr, Kurátor Asszony! Tisztelt Közönség!

Sokszor és örömmel jöttem a Széchényi Könyvtár kiállításaira, látogatóként, vagy néha a megnyitást is elvállalva. Egykori könyvtárosként otthon érezve magamat, általában nem ragaszkodtam a formásokhoz. Engedjék meg most is, hogy bevezetőként két élményemet elevenítsem föl.

Egészen kisdíák koromban, bizonyosan alsósként, többször elővettem apám könyvszekrényéből Beöthy Zsolt irodalomtörténetét – főleg, mert a két kötet nagyon szép bőrkötésbe volt kötve. Annak az elején volt olvasható a Halotti beszéd, két-hasábosan, betűhív leiratban és mellette mai olvasatban. Tovább nem jutottam, de ehhez többször visszatértem. Tetszett a prédikáció ünnepélyessége is, de leginkább az foglalkoztatott, hogyan is – ma azt mondanám, milyen szabályok szerint – különbözik a két szöveg.

Majd hatvan évvel később, két éve a Vág melletti Deáki községben ünnepeltük Szent István napját. Itt találták meg, és nyilván ezen a vidéken volt használatban a Halotti beszéd. A ma is magyar többségű faluban, az ünnepélyen előállt egy nyolcvan éves, nyugdíjas mozdonyvezető, és elmondta a Halotti beszédet. Megborzongott az ember háta – nincs színész, aki szebben mondta volna el; de ennél több volt ez: mintha mindnyájan egy nyitott sír mellett álltunk volna, s megrendülve hallgattuk a papot.

Hittük-e volna, hogy egy nyelvemléknek ma is élő feladata lehet?

Tisztelt Közönség!

Ez a kiállítás a Magyarország első ötszáz évéből fennmaradt magyar nyelvű szövegeket gyűjti össze, és mutatja be, eddig soha nem látott teljességben. A magyar nyelvű írásbeliség kialakulását és elterjedését követhetjük nyomon. Ez önmagában is fontos kultúrtörténeti folyamat. Beletartozik az írott nyelvváltás teljes háttere, a tartalom kiszélesedésétől a források keletkezésének helyéig és szereplőig, és a technikai kivitelezésig. Azaz hogyan és miért jutunk el a latin szövegbe szúrt magyar hely- és tisztségnevektől a teljes magyar nyelvű művekig; kik voltak a scriptorok, s hol és hogyan működtek, mit olvashatunk ki az emlékeket tartalmazó oklevelekből és kódexekből az írásmódtól kezdve a könyvkötésig, és az ott szereplő gazdasági, jogi és más viszonyokig. És persze ezek a leletek az egyetlen forrás, amelyből képet alkothatunk a régi magyar nyelv állapota-ról, követhetjük nyelvtani átalakulását, következtethetünk szókincsére, nyelvjárásaira, sőt az irodalmi és a beszélt köznyelv különbözőségére. Ezen túl természetesen a hangzó magyar beszéd latin ábécével való rögzítésének nehézségeit és hosszú kialakulását is láthatjuk.

Ezt a gazdagságot tárja elénk, a nyelvemlékekből nyerhető sokféle ismeretre és tanulásra ébreszt rá a kiállítás szép katalógusa, benne egy önálló könyvre rúgó tanulmánnyal. Mind a szerzőknek, mind a katalógus tervezőjének köszönetet kell mondanunk.

De mindenekelőtt a Kurátornak és a kiállítás rendezőinek! Régi pergamenek, esetleg díszes, de nem szakembernek alig olvasható könyvlapok vajon csábítanak-e közönséget, s főleg, benntartják-e a látogatókat a termekben, s milyen élményt vihetnek ők azután magukkal? A rendezés élt minden lehetőséggel, a korabeli tárgyak kiállításától kezdve az elektronika bevetéséig, s még a gyerekekre is gondoltak. Megint szubjektív leszek: egy kiállítás egészét lehet úgy élvezni, mint egy zeneművet – egyes részletekre figyelve is, a mű egészének átadva magunkat. Ezen a kiállításon az ennek megfelelő összbenyomás nem annyira a látványból, mint magukból az egyes lapokból, egyes sorokból és magyar szavakból árad és áll össze, a tőlük elválaszthatatlan közvetlen és mögöttes tartalomról. Mert egy pillanatig se feledjük: megszentelt emlékek ezek, a magyar történelem, kultúránk és nemzeti azonosságunk gyökerei.

Az ennek járó tisztelettel nyitom meg a kiállítást.

NYELV. EMLÉK. TEREMTÉS.

KAZINCZY KIÁLLÍTÁS A KÉZIRATTÁRBAN

2009. okt. 26-2010. febr. 28.

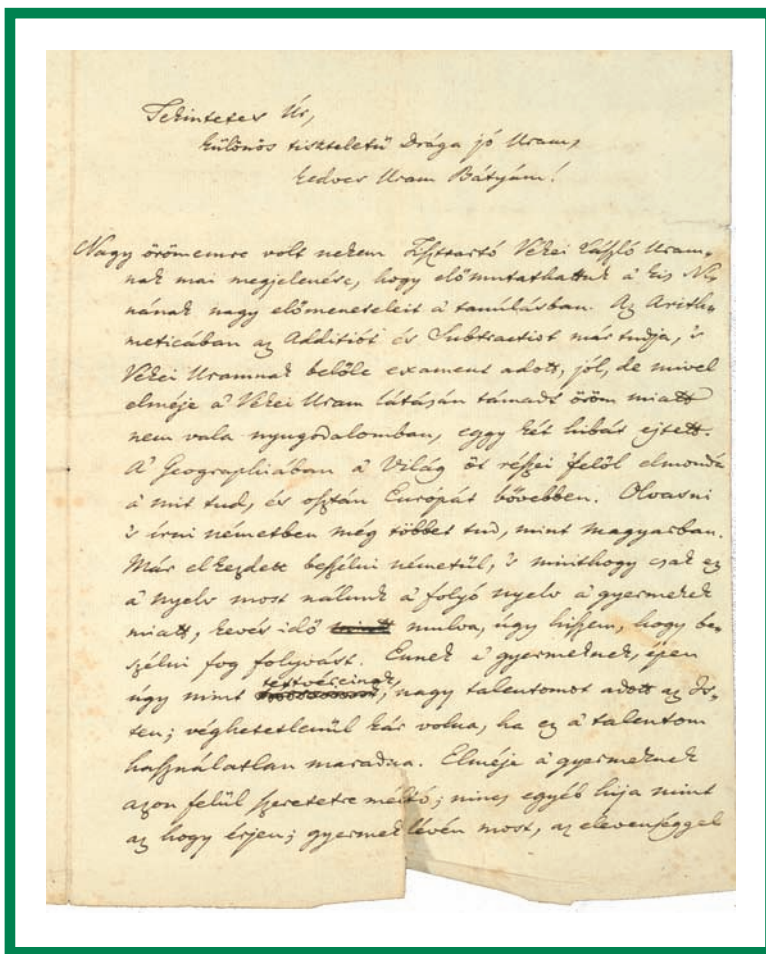

Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulóját az OKM a magyar nyelv és kommunikáció évévé nyilvánította, ám ebből – a reneszánsz évvel szemben – nem következett minden intézményt átfogó és némiképp kordába szorító stratégia. Ez jót tett az intézményeknek, szabadabban nyúlhattak a tárgyhoz.

A Kazinczy-évfordulóknak kultikus története van, mint egyébként csaknem minden történeti, irodalmi évfordulónak. Kazinczyé talán abban különbözik legtöbbjüktől, hogy az ünnepelt már életében is a magyar irodalom egyik legnagyobb kultuszképző alakja volt. Könyveit, portréit, tárgyait, egész világát úgy építette föl, hogy alkalmat teremtsen az őt tisztelő körnek már életében, halála után pedig az egész nemzetnek kultikus tiszteletben részesítenie őt, a „Szent öreget”. Kultikus tisztelete végigkísérte az évfordulókat, de emellett mindig volt lehetőség értelmezésre, elemzésre is. A Kézirattár egykori munkatársa, Halász Gábor 1931-ben azt a mottót tűzte irodalomtörténeti jelentőségű Kazinczy-esszéje elé, hogy a legnagyobb elismerés a kommentár. Kazinczy hatalmas életműve a nem kevés bibliográfiai tételt számláló irodalom ellenére jónéhány ponton további értelmezésre és feltárára vár.

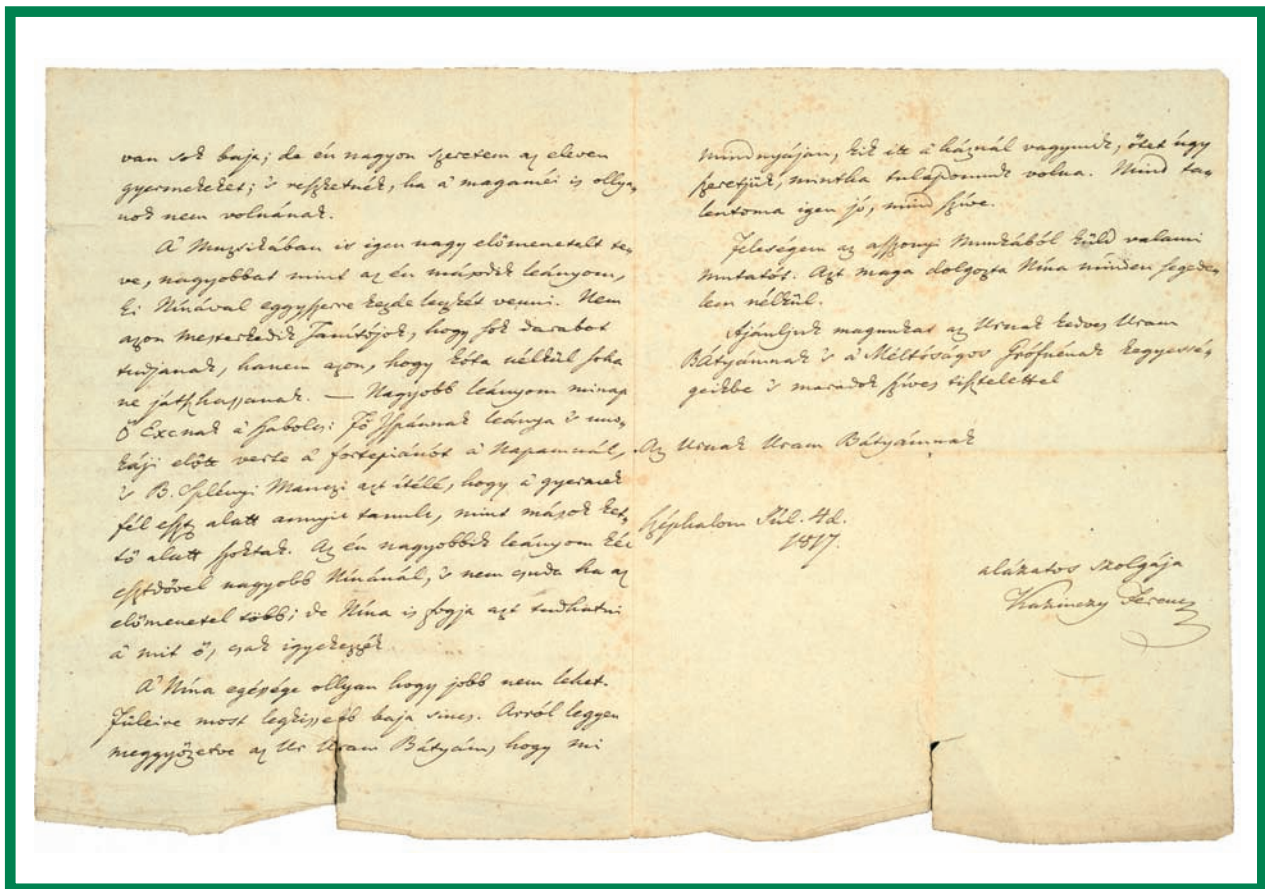
Ehhez kívánt hozzájárulni a Kézirattár kiállítása Kazinczy és a régi magyarság kapcsolatának bemutatásával, a könyvgyűjtőt, a szövegkiadót, a magyar nyelvemlékek felkutatóját, „nyomozóját” állítva középpontba. A nyelvemlékekkel való foglalkozás Kazinczy pályáján belesimult a magyar múlt írott forrásainak feltárássába. Nem volt történeti nyelvész, ezen a területen a nagy Révai Miklós feltétlen autoritására támaszkodott, kevés nyelvtörténeti megnyilatkozásában őt követte. Viszont nagyon sokat tett régi szövegeink feltáráásáért, a művelt olvasók számára való közzétételéért. Kölcsey segítségével éven át ügyködött, hogy a *Debreceni kódex* másolatát elkészítsék a Kollégiumban őrzött eredetiről. Végül si-

kerrel járt, a kiállításunkon látható másolatot, mely több fázisban készült – hiszen egyszerűen ki kellett lopni a Kollégiumból, s a „bűnrészesek” állása újra és újra veszélybe került –, pesti „tanítványának”, Horvát

Istvánnak adta át kiadásra. Ugyancsak nehezen szerezte meg Sinai Miklós könyvtárából Sylvester János *Grammatica Hungaro-Latinájának* unicum-példányát (Sárvár-Újsziget, 1539), hogy másolatot készíthessen róla. Ezt maga publikálta tervezett kiadvány-sorozatának, a *Magyar régiségek és ritkaságoknak* első kötetében. Sajnos a sorozatból ez az egyetlen kötet látott napvilágot, noha leveleiből tudjuk, hogy legalább hat kötetre tervezte, és a másodiknak még tartalomjegyzéke is elkészült.

Kazinczy tette közzé elsőként 1651 után a régi magyar irodalom egyik legkiemelkedőbb művét, Zrínyi

Kazinczy eddig ismeretlen levele Molnár Györgyhöz.

Miklós Syrenáját. A kiadás gondolata már 1803-ban megfogant benne, de egyéb munkái és az irodalmi életben betöltött szerepe miatt a szöveggel való tényleges aktív foglalkozás lehetőségét csak a '10-es évek közepe hozta meg számára. A mű végül 1817-ben jelent meg. Filológiai tekintetben több kívánnivalót hagyva maga után, bevezető, kritikai jegyzetek, életrajz és egyebek nélkül, de mégiscsak hozzáférhetővé vált a szöveg. Ennek a munkának, illetve a Zrínyiekkel való foglalkozásnak hozadéka lett, hogy Kazinczy meg tudta akadályozni annak a kisebb kulturális botránynak kirobbanását, melyet Peter Krafft, bécsi udvari festő *Zrínyi kirohanása* című történeti festménye rejtett magában. Krafft József nádor kezdeményezésére, közadakozásból kezdett a hatalmas tabló megfestéséhez a Magyar Nemzeti Múzeum számára. A munka során azonban elkövetett egy súlyos ikonográfiai hibát, a szigetvári hős arcát dedunokájának, a költőnek portréjáról kölcsönözte. Kazinczy még a festmény nyilvános kiál-

lítása előtt felfedezte a tévedést, s a nádorhoz fordult orvoslásért. A leveleiben tanúsított erélyes fellépésnek és természetesen a nádor tekintélyének köszönhetően végül a „hiteles” Zrínyi került ki Krafft ecsetje alól.

A kiállítás kísérőfüzetében a látogató Kazinczy levelezéséből vett részletek segítségével pontról pontra követheti a Zrínyi-kiadás és a kép történetét. Emellett egy másik füzetecskét is magával vihet az, aki betéved a Manuscriptorium terébe, Kazinczy Molnár Györgyhöz írott levelének másolatát, mellékelve a szöveg átírását. Az eddig ismeretlen levelet az évforduló alkalmából sikerült napfényre hozni a Kézirattár egyfeldolgozatlan fondójából.

Az Országos Széchényi Könyvtár az évforduló alkalmából nem tisztelegtetett volna méltóbban Kazinczy emléke előtt, mint az újonnan felfedezett levél bemutatásával.

Földesi Ferenc
 földesi@oszk.hu

DÍJAZOTTJAINK 2009-BEN

Bibliotéka Emlékérem:	Lovászné Vona Katalin Szeli Valéria	(2009.01.22.) (2009.01.22.)
Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje:	Monok István	(2009.03.15.)
Bibliothecarius Emeritus-cím:	Somkuti Gabriella	(2009.04.30.)
Széchenyi Ferenc-emlékérem:	Plihál Katalin	(2009.04.30.)
Széchenyi Ferenc-díj:	Vizkelety Andrásné	(2009.08.20.)
Szinnyei József-díj:	Dippold Péter	(2009.08.20.)
Füzéki István-emlékérem:	Bartos Éva Nagy Attila	(2009.10.22.) (2009.10.22.)

DOKTORI VÉDÉSEK

Dalloul Zaynab: *Kovácsnai Sándor, az elfeledett Janus-kommentátor.* /SZTE BTK/

Ekler Péter: *Georgius Trapezuntius nyelvutáni kivonata a priscianusi Institutiones alapján (szövegközlés és -elemzés).* /ELTE BTK/

Kovács Eszter: *Magyarországi jezsuiták és a cseh rendtartomány (Csehország, Morvaország, Szilézia) 1773-ig.* /PPKE BTK/

Pap Ágnes: *A pásupata szekta filozófiája és rituáléja (Különös tekintettel a Pásupata-szútrára és a Ganakárikára).* /ELTE BTK/

Pászti László: *A Magyar Honvédsereg harcászata az 1848/49-es szabadságharcban.*
/Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem/

Rózsafalvi Zsuzsanna: *A portré alakvariánsai Schöpflin Aladár életművében.* /ELTE BTK/

KINEVEZÉS

Madas Edit (2009. szeptember 1.-től egyetemi tanár a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen)

TROIS
QUATUORS
pour
deux Violons Alto et Violoncelle

Composés et dédiés

a Son Excellence Monsieur le Comte
JOSEPH ERDÖDY DE MONYORÓKERÉK

Chambellan et Conseiller Intime Actuel d'Etat de S. Maj.
l'Empereur et Roy, Suprême Comte du Comitat de Neutreu.

par

JOSEPH HAYDN.

Oeuvre 75. Liv. I

a Vienne chez Artaria et Comp.

animam meam deus
 meus in te confido
 et erubescam neque iride
 ant me inimici mei
 et enim inimici qui
 te expectant non con
 fundentur. **Ps** Ma
 gnas domine demon
 stras mihi et fortitas
 tuas edoce me **scq**
 imediate **Gloria pa**

